

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXIV.

ŠTEV. 6.

JUNIJ 1914

Vsebina junijevega zvezka:

1. Fran Albrecht: <i>Mysteria dolorosa</i> . - Noč. - Svidenje. - Romilda. - Rodno mesto. - Requiem. - Razodetje	249
2. Ivo Peruzzi: <i>Preko živoljenja</i>	252
3. Vilko Mazi: <i>Amerikanec</i>	261
4. Fran Albrecht: <i>Himna</i>	264
5. Niko: <i>Pismo o ribiču</i>	265
6. Dr. Fr. Ilešič: <i>Zgodovina hrvatske književnosti</i>	269
7. Jos. Skrbinšek: <i>Češka krajevna imena v slovenščini</i>	278
8. J. R. Glaser: <i>Poleten popoldan</i>	282
9. L. Pintar: <i>O krajnih imenih</i>	283
10. Ivan Lah: <i>Roman o gospe Ani in študentu Avreliju</i> . (Dalje prihodnjič.)	287
11. Književna poročila	291
J. Wester: <i>Rado Murnik: Lovske bajke in povesti</i> . — Š. — Dr. Fr. Ilešič: <i>Izbrane narodne pesmi hrvaško-srbske</i> . — Dr. Fr. Ilešič: <i>Philippovič Mijo, O vilinim rašljama</i> . — Dr. Fr. Ilešič: „ <i>Zvesti Fridolin</i> “ ?	
12. Nekrologi	293
† Vatroslav Holz. — † Dr. Anton Dermota. — Dr. Fr. Ilešič: † Dr. Jovan Skerlić. <i>K stoletnici Hacquetove smrti. — Iz uredništva.</i>	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Šlebinger.

Upravišтво v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Fran Albrecht:

Mysteria dolorosa.

N o č.

Kakor srebrni pasovi
tonejo ceste v noč.
Kam, o sestre, drugovi
utonila nam moč?

Kakor goreči cvetovi
padajo zvezde z neba . . .
Naše sanje, drugovi,
uklenila tema,

naša vera, drugovi,
naša ljubezen je šla . . .
Kakor goreči cvetovi
padajo zvezde z neba.

Svidenje.

Ponižano, obupano, prevarano,
nad svetom celim razočarano
je palo mi v objem
užaljeno srce. —

Ob njeni postelji sem stal
in čul njen smeh. Njen težki smeh
je moje prsi razkljuval . . .
Ta laž — njen smeh.

Oči globoke od solza
— v njih groza blazna je brez dna —
so zrle v me kot groba dva,
grobova mrtva dva.

In sem dejal: „Ozdraviš spet
in peljem te med zlati svet
in ti cvetela boš ko prej
mladosti in nadej!“

Govoril sem in sem lagal
in čul njen smeh. O, ta njen smeh
je moje prsi razkljuval . . .
Ta laž — njen smeh!

Romilda.

Jaz sem ti dal cvetočih sanj
in sem ti dal pekočih spoznanj;
ko pa k tebi sem prišel z obupom v očeh,
si mi nudila v dar ti svoj zlati nasmeh.

Od solnca v obraz in v roke zagorela,
kot mati si prsa razgalila bela
pred mano otrokom, da vanje vsesal
sem goreč in drhteč svoj blazno ljubav . . .

Edina, ki v dušo si mi zaslutila,
Romilda, — si v cerkvi ko dete molila
pri Bogu tam svojem za blagor in mir
in srca obup in stotisoč never.

Rodno mesto.

Od daleč sem te sanjal, zlato mesto.
Ko si v pomladni se nakit odelo,
je v moji krvi od željâ zavrelo,
o za teboj, ti zlato, rodno mesto!

Slepila me tujina je zločesto
in za mladost, bogato in v veselo,
mi dala starcev je spoznanje velo,
za dom mi dala je — brezciljno cesto . . .

A jaz sem bil začaran v tesni krog
teh nizkih bajtic in teh ozkih cest
preveč, da bi postal ti kdaj nezvest.

In zdaj kot ti sem sam jaz in ubog;
tam daleč svet šumečih je zablod,
globok in svet čar najinih samot.

Requiem.

Visóko iz lin
zvoní žalovanje
iz brónastih src
zvonóv tugovanje.

Brezčuten in krut
> preko nas plove čas,
> njega črna perot
udarja ob nas.

Zvonovi pojo, zvonovi pojo
glasovi črni ob srca bijo:
Kam naša gre pot,
razkrij nam, Gospod!

Razodetje.

... In smo spregledali: globlje so ceste
skozi življenje kot hrepenenje,
globlja je vera nego nevera,
a najglobočja je bolečina
samospoznanja. Najglobočji
so slepih beračev smehljaji
in njih —
brezdanje oči.

Ivo Peruzzi:

Preko življenja.

S vitoslav Vrne se je iz postelje ozrl skozi okno. Prav v sobo je pogledala veja cvetoče jabolane in se zazibala v silni moči, ki je prišla od zdolaj. Mogočno sladostrastje je napolnilo atmosfero: bil je junij, ko se razlijo iz rožic rože, iz hrepenenja ljubezen in iz človeške boli harmonija. Suhoten in upal je bil bolnikov obraz; njegova sključena postava je trepetala kot mlada veja, prižeta k tlom. Spomnil se je bil nečesa daljnega, pa je pobesil glavo in tisti hip je bilo težko v njem.

„Čemu vse to,“ je govoril tiho sam s seboj, „do tega jaz nikdar ne pridem. Če bi vsaj mogel biti tako kot so stotisoči. Pogledati na prag življenja, pozdraviti dobrodušno gospodinjjo, ki odpira, pa prisesti k njej in se zazibati na njenih polnih grudih takole, kadar žgole slavci. Nekaj širokega in udobnega bi se naselilo v dušo in vesel mir bi zaigral okoli tolstih lic... Že meseci so prešli in še vedno čakam solnca — in ali sem ga dočakal sedaj? Srce mi pravi — da.“

Pogled mu je šel po mračni, neredni sobici, odtod pa v smeri ceste.

„Zakaj neki je danes še ni bilo mimo okna?“

Zamislil se je in utihnil. Takrat so se hrumno odprla vrata in visok, ognjen mladenič je napolnil z gromkim smehom vso izbo.

„Ha, ha! Poglejte ga, ljudje božji! Kot podrta grmada čaka in hrepeni po tistem, a vrag vedi po kom. Solzni backi meketajo po njem in se sramežljivo stiskajo k zaročenim brezam. Vstani klada, slišiš! Zunaj je dobra volja zastonj!“

Joško Vesel, njegov pikri sotrpin je zagnal v velikem loku široki klobuk na staro peč, primaknil raztrgan fotelj k postelji in stresel Vrneta po rami. Ta ga je gledal smehljaje.

„Dobro, da si prišel, prijatelj; kot kralj Matjaž čakam svojega časa. Malokdo se izgubi sem k meni in niti ne vem več, če letajo še slovenski literatje po svetu; brada mi je že trikrat zrasla okoli obraza.“

Njegovo neobrito obličje se je zjasnilo.

„Vse po starem, ti pravim,“ je odvrnil Vesel. „S filistri sklepamo kompromise, prepiramo se z uredniki in živimo od besed, ki pridejo iz ust Gospodov. Pridi kaj k nam in prevzemi vlogo sentiment-

talnega klovna, honorar dobiš — po smrti. Kakor veš, nas išče jugoslovanska misel tam zunaj, vsled tega sem se na smrt zaljubil v bujno Hrvatico orlovega nosu in kačjega pogleda. Lep korak k zblizanju je to, kaj ne da? Sicer je pa vse megleno in zaspano od navdušenja . . .“

V njegovih besedah se strup ni izlil iz mirne duše. Glas mu je podrtaval. Vrne je to opazil in zresnil se mu je obraz.

„Povej mi, Joško,“ ga je prekinil mirno, a odločno, „je v tebi vedno vse to resnično, kar govoriš in živiš? Nekoč smo skupaj tavalili po cestah in jarkih, a mene je življenje potisnilo na to ležišče in glej, ostalo je v meni srce, ki še vedno veruje v pesem, kadar je žalost v nas. Včasih v samotnih urah potrka preteklo življenje, pa tirja in ne iztirja; veliko smo dolžni. Vi drugi ste odšli; kaj ste videli in srečali pozneje, ne vem, a vem pa, da je bilo nekaj težkega, a meni ni znano več; dobri ljudje spremljajo moje ure.“

Vesel je obmolknil. Nekaj tujega ga je zaskalelo, kot iskra lokomotive, ki pade v oko, ko drvi človek v brzovlaku skozi ta živi semenj in ne šteje postaj.

„Morda, morda,“ je mirno odvrnil Joško in zapalil cigareto, „toda veš, kje je vera svojih dni? Tam zunaj smo jo pustili, kjer raste kislo grozdje neizpolnjenih upov. Naučil sem se zamahniti z roko, če pride resnica — in čemu se je braniti? Kri naj zapolje po mladih arterijah, da se ne rasede. Vsaj je življenje tako lepo in enostavno. Enostavno ti pravim! Ne vidim nikjer strahov, ker ne upam nič in ne čutim dolžnosti, ker je v meni svoboda.“

Pogledal je ven in prav mimo okna je hitela mlada deklica. Zvedavo se je ozrla po sobi in ko je videla, da je pri bolniku obisk, je urno zbežala in se izgubila med grmi, cvetočimi ob cesti. Na Vrnegov obraz je planila lahna rdečica. Joško jo je opazil in se zganil. Bolnikove oči so bile motne, nalahno je zakašljaj. Baš v tem hipu je priletel na vejo pri oknu kos in zažvižgal veselo pesem, kot poreden fantalin po cesti, gredoč od svoje ljubice.

„Vidiš kosa?“ je šepnil Vrne in se naslonil z desnico na rob postelje. „Prignalo ga je hrepenenje sem, ločiti se ne more od svojih vrtov, kjer je izpel toliko živih pesmi. Prisedi, Joško, bliže in ne smehlaj se! Vem, v moj vroči obraz gledaš, pa si vesel — navajen si zanikati. Povedati ti hočem vse, kar so videle moje oči, odkar sem slab . . .“

Po sobi se je začulo cvileče drsanje koles fotelja, s sarkazmom na ustnih je vrgel Joško cigareto skozi okno in položil glavo na naslanjač.

„Počasi so odšli od mene vsi, kar sem jih nekdaj ljubil,“ je pričel bolnik. „Saj veš, kaj so mi zapustili: obljube, nasvete, dolge obraze polne senc — in star fotelj . . . Spominjam se jih, kako so stali zadnjikrat pri moji postelji.“

„Križ božji, izgubljen bo!“ je ihtela mati, „brez vere in upa se bo ločil s tega sveta.“ Pobesile so se ji mrke gube na licu, oče je pritajeno zaklel. Slišal sem ga dobro, a delal sem se nevednega in potegnil odejo čez glavo. Saj sem vedel, da bo tako, sem si mislil; pa kaj je bilo nam mar, ki smo hodili gori na Kalvarijo že dolga leta brez Veronike in Magdalene. Ravnodušno so šli zopet mami mimo tega okna, iz mračnih kotov mē je gledal strah in napolnil včasih kupo do vrha. Takrat sem si večkrat mislil, da je prišel moj čas. Stara Katra mi je prinašala jedi in ni mi bilo mučno to usmiljenje: prišlo je iz dobre duše. Šlo je naprej. Tudi ulico sem spoznal. Fin, lep gospod, s črnim cilindrom je šel vsak večer tod mimo z mlado, lepo damo. Veselo sta kričala in se obmetavala z olupki melon, on pa je nosil njen šal in se gizdavo priklanjal. Nekoč, bilo je pozno zvečer, sta obstala pod odprtim oknom. Ležal sem nepremično in slušal. Mikalo me je izvedeti, kakšno je zdravje tam zunaj. Nenavadno sta pričela.

„Pretrgam kupčijo in s tem je rečeno dovolj!“ je skoro zavpila dama.

„Toda, komtesa, to je vendar izrodek trenutka in ne vaša rešnica. Ne govorite, prosim vas, tako nediskretno o kupčiji, pomislite vendar na čustva, komtesa!“ —

„Humorist!“ se je zvonko nasmejala. „Čustva? Le pomislite na barkarolo v Benetkah. Tamkaj nismo bili s čustvi posebno nežni, kaj ne da — kratka vožnja po Lidu naju je ohladila oba.“

„Nehajte, prosim!“ je hitel gospod, „nastal bi lahko javen škandal. Znano vam je, da sem ponarejal menice na ime svojega očeta — barkarole stanejo, komtesa! Pomislite, če se izve o tistih večerih v naši visoki družbi, omladni kot limonada v svoji noslajoči morali“. —

„Naiven ste, srček! Naša družba ima sama toliko bankroterjev med sabo, da jim je morala edina uteha — za njihove zločine. Pustiva to! Za vas imam izbrano krasno blondino, pri karnevalu vam jo pokažem, presenečeni boste. Zame je pa zadnji čas, da stopim v Eden svetega zakona. Bankir Savar se je zglasil pri meni. Bogat je, da sam ne ve kako. Ej, srček, kar pri meni se boste oglasili, če vam bo dolgčas pozneje; zdaj pa mirujte, moram biti poštena, pametna deklica!“

Gospod je bil videti potolažen.

„Blondina — cara mia“ se je zasmeljal in izginila sta po cesti. Bolnik je zakašljajal.

„Čisto blizu sem začutil takrat življenje,“ je nadaljeval po kratkem molku. „A tega življenja ni klical krik mojih samotnih ur. Tisti pogovor pod oknom me je sprijaznil z mojim stanjem, zasovražil sem tedaj vse, kar je bilo s ceste.“

Počasi se je plazil čas, prijatelj je ni bilo, maja nisem več spoznal in težko je takrat, če je človek mlad. Pa pozneje je šla naenkrat luč preko tega okna in mi vroče posijala v prsi. Ko sem gledal nekdan sam in nadložen venkaj v svetlo velikonočno nedeljo, se je prismejalo tod mimo zdravo, veselo dekle in se ozrlo vame. Kar s polja je prišla kot živa Vesna, zavita v petje zvonov. Temni lasje so ji bežali čez vrat in grudi. Polne usmiljenja so me iskale njene oči, bile so vlažne od miline in sočutja. Vsa se je tresla, ko sem jo ugledal; nalahno je zavrisnila in izginila. Izginila je, a ne iz moje duše, ki je slutila takrat vstajenje. Od tistega časa je prišla Marica večkrat. Bil je nekoč večer, ko sem zadremal sklonjen v postelji. Lahn šum me je zbudil. Kot v polusnu sem videl izginjati za oglom kito mehkih las, a na oknu je stala visoka čaša rujnega vina in nekaj zavitega v papir. Na postelji sta pa zadehteli dve veliki rožni kiti v poljubu zelenih šmarničnih listov. Takrat je bil prvi maj.

Veš, kdor hodi našo pot, postane trd; toda tistikrat so se iz mojih oči prismejale rose čiste kot beseda device, ker v njih ni bilo žgoče bolečine in ne krivde. Raztapljala se je kri v mojih žilah v čarokrasen tok, napajajoč me s sladkobolnim rajem. Nikjer, nikjer ni bilo smrti! Ne poznam je in je nočem videti! Včasih samo strmim zvečer tja v razklano nebo, s katerega šine obraz meseca in tedaj slutim, da se nekje nad nami snuje čas, ki ne pozna ran, a daje lekove in nam vlije kelih olja v žejno dušo, vodeč nas v svetle zборе kerubov. Tisti čas je sedaj v meni. Vzel sem bil tisto majsko kito cvetja v roke, izpil sem kupo vina in ga daroval vsemu kipenju in zdravju neskrvarjenih človeških src. Prijatelj, saj niti ne slutiš, kako razkošje pride v nas, če zakliče glas nenadoma: Pridi! Sanje hrepene po resnici in hrepene vedno silneje!“

Joško je prižgal zopet cigareto, puhnil dim in jeklenotrd obraz mu je zdajpazdaj podrhtaval. Verne je nadaljeval:

„Zgodil se je čudež. Ti veš, da ne verujem vanje, pa zgodil se je vseeno. V te neme stene je stopila tujka — videl je nisem

prej nikdar, a ljudje tam zunaj ji pravijo sreča. Z Marico sva zaživela vnovič in z vso silo. Ni mogla prénesti mojega trpečega pogleda, ni mogla iti mimo mene, da ne bi položila svoje roke na moje čelo in mi govorila besed, kakršnih še nikdar ni izustila mati ob bolnem detetu, če je še tako milo iztezalo ročice k njej. Ej, enkrat pride čas, poln miru tudi zame . . .“

Temno mu je udarila kri v stisnjeno glavo in polagoma se je spuščal nazaj na blazino. Njegove trhle moči so izpuhtevale v drhtenju mišic, in le smehljaj razlit čez lice je pričal, da še živi to telo, zavito v neko svetniškotih tajnost . . . Ugaševal je bolnikov pogled in rahlo dihanje je pričalo, da je zasanjal. —

Joško je še posedel nekaj hipov, potem se je vzel, zapičil svoj ostri pogled v Vrneta in šepnil: „Da, da zate pride kmalu mir, in če prej ne v svetlih zborih kerubov.“

Pokril se je in odšel. Trdo so odmevali njegovi koraki s ceste, v bolnikovo sobico pa se je prikral večer in v njem je ugasnil oni svetniški smehljaj kot lučica, kadar jo pokrije vihar . . .

Vrne se je zbudil v svežem jutru. Veja pri oknu je potrkala na šipo, da je srebrno zazvenelo, in zarja je potipala s svetlimi prstki bolnikove oči. Veličastno kot kralj se je dvignila zemlja in dihnila dolgo in globoko preko mastnih brazd, ki so čakale trepetajoč semen. Po cesti so šli delavci z modrimi srajcami, fantovske pesmi pojoč; v njih obrazih je sijala sprava in veselje. Vrne je odprl okno in po njegovih kitah je šel svež, oživljajoč tok. Zamaknil se je venkaj kot v veliki praznik. Saj je vendarle zunaj čisto in jasno, si je mislil. Vsaka bilka te pozdravlja ob poti, pa ti kliče v v pozdrav; široko nebo plava nad teboj in solnce se smehlja po livadah in nikjer ni očesa, v katerem ne bi bilo poln klobuk dobre volje. Govoriti je pričel na glas:

„Ven pojdem, ven, pa Marica pojde z menoj. Tja do cerkvice na gričku ni daleč in ona je tako dobra, pomagala mi bo; dva hodita lažje isto pot. Povedati ji moram toliko lepega, vem da se bo čudila, kako bi se tudi ne! Za roko jo primem, prav oči ji pogledam, pa jo povprašam: „Marica, kaj pa če bi bila ti moja nevesta, kaj? Prav nič ne čutim v sebi slabosti, veš, tako sem nekako močan sedaj, da boš lahko ponosna na svojega ženina.“ To me bo pogledala! V jamico na licu ji bo smuknil začudeni smehljaj in vsa bo zardela. E — pa ženske se vedno čudijo, takrat ko je najmanj treba . . .

Zasmejal se je iz srca in se upiral z obema rokama v posteljo in previdno stopil na tla. Kot novorojen človek je gledal okoli in

kolena so se mu šibila. Na steni je viselo razbito zrcalo. Z drsajočimi koraki se je priplazil do njega in malo omahnil, ko se mu je naproti zarežala stisnjena, svinčnobleda glava.

„Malo je še ostalo, malo,“ je šepnil, pa Vesel je imel prav, ko me je gonil iz postelje; samo ta me je tako vzela.“ Prijel je velik vrč vode, stoječ pri črvivi mizi in ga hotel dvigniti, toda zastonj se je mučil. Znoj mu je pokril čelo, toda ni hotel poklicati stare gospodinje, ki mu je trikrat na dan prinesla jed, sam se je hotel pokazati junaka. „Ta bi bila lepa, da bi te ne zmogel,“ si je mislil in znova se je lotil vrča. Njegove izsušene prsi so votlo hropele, ko so drobne roke objemale železno posodo, a z dosledno trmo ni odjenjal, vrč se mu je zdel osebni sovražnik. Že ga je prinesel do robu mize, ko mu je naenkrat omahnila roka; z ropotom je zletela posoda na tla.

Vrne je pobledel in omahnil nazaj, okoli usten so se mu nabirale krvave pene, v čudnem mraku so mu izginile oči in debela žila je šla preko njegovih senc . . .

S ceste je odmevalo življenje kot šumen karneval. V velikih vozovih so drveli po cesti naučeni harlekini in klovni . . . Iz zlatih ladij, vpreženih v čiste belce, so letele oranže in sladki bonboni med smejoč se gledalce, cvetlične Venere so se priklanjale in v hipodromu so drveli junaki med glasno bravuro ceste . . . Res pravo, v divjem metežu kaljeno življenje je zazvonilo tam zunaj. Kakor krik je to, ki ga podi odmev sveta v svet, dokler ne izzveni v mogočen disakord, ki združuje zvok in odmev. Deklice so iskale smehljajočih se obrazov in trenutkov sladkih kupic, višje so splavale grudi, kadar je šel mimo lep mladenič in z ognjenimi očmi presodil postavo signorine in njeno vrednost, a v gnječi so bili vsi brez mask . . . Debel pierot se je sukal v krogu živahnih Španjolk in hotel je imeti vse naenkrat, neprestano kričeč . . . Španjolke so mu mašile v usta melone in smeh je plul čez množico, davečo se v uživanju . . .

Marica je bila pri Vrnenu. Zastrla je okno, da ni udarjal šum karnevala k bolniku. Mehko mu je zravnila zglavje in mu tesno obvezala glavo. On jo je gledal ves srečen in vdan.

„Veš, to kmalu preide,“ ji je šepnil, „potem bo pa za naju vse lepše, ko se pokaževa med ljudmi samosvoja in brez trpljenja. Kaj ne, da ozdravim kmalu? Le reci, saj vem, da ti je na jeziku . . .“

Plaho ga je pogledala in pokimala.

„Gotovo, gotovo!“ Zrla je proč . . .

„Povej Marica, ali me ljubiš? Zakaj gledaš v stran, ko so pa tako dobre oči, da bi neprestano gledal v njihovo blagost, vedno mi tedaj odleže . . .“

„Molči, ne govori o tem — in o ljubezni,“ je odvrnila Marica. „Veš tako tesno mi je, če te vidim, ko trpiš, pomagala bi rada vsem, vsem, ki si sami ne morejo . . . Še nekaj tednov ostaneš v postelji, potem te pa popeljem k cerkvi . . . Breze delajo senco in kosi zopet pojo . . .“

Pogledala ga je in vstala. Njene besede so bile izgovorjene sunkoma in plaho, a bolnik je imel veliko, živo vero.

„Kako si dobra, tako sladko je v meni, samo malo truden sem...“

Zopet je zatisnil oči; bil je mrak. Takrat se je Marica odpravila, njene oči so bile rosne. Odšla je po cesti in tam med polji jo je čakal lep, močan fant. Veselo jo je pozdravil, jo prijel pod pazduho, pa sta šla v objemih večera s svojo mlado srečo življenju naprot.

„Srečna sem, da je miren vsled mene,“ mu je rekla Marica.

„Naj mu bo moje usmiljenje nekaj, kar mu morem dati od svojega bogastva.“

Lica so ji zaplamtela, tesneje se je nagnila k fantu in njegove ogromne prsi so se dvignile više. Izginjala sta v temnih pasovih somraka; zoreče žito je zadehtelo v zdravju in moči.

Na postelji pa je sanjal takrat bolnik čudakrasne sanje. Dvigaval je vreče po sto funtov in ljubico je nesel na vrh Brezij in nazaj. Z Veselom sta tekla do zvezd in se lovila po planetih in sami prijatelji so hodili k njemu in mu čestitali, on pa je začel zopet pisati in postajati slaven . . .

Nebo se je razvnelo v žaru noči, po cestah so se odzivali sledovi karnevala in življenje se je v velikem loku izognilo Vrnetovem oknu, hotelo mu je biti pravično z masko.

Naslednji dnevi so se mu topili v sladkem miru; pričakoval je nekaj. Ž njim je šlo h koncu. „Kar na enkrat pride“, je pomislil. „Iz noči me pogledajo tople oči in v svežem poljubu pojde preko mojega življenja dan, ki me bo poklical. Zakaj ne bi prišel? Ali je bila moja mladost toliko zagrešila? Le nasmehni se, moja dušica, vsa hudomušna boš plavala po karnevalih in se veselila z veselimi. Zadnjič je Joško zmajal z glavo in se nasmehnil. Razumem ga, razumem. Mislil si je pač: Kje neki vzame ta človek toliko humorja in živahnosti? In Marica? Noče govoriti o ljubezni in maju in vem zakaj ne. Ljudje so tako radi škodoželjni, če staknejo dva, ki imata čisto drugo bogastvo kot so njih umazani mošnjički.“

Kašelj ga je jel daviti in oči so se mu izbuhnile, brezbarvni obraz se je skrčil v dolge, sive gube.

Tisti hip je vstopil Joško.

„No, ali boš izkašljal vse upe in vse lirično premoženje?“ je bridko pozdravil Vrneta, gledaje ga ob robu postelje.

„Nepoboljšljiv si, Joško,“ mu je s silo odvrnil bolnik, „pa povej mi raje kaj od zunaj, že dolgo te ni bilo in mnogo se ustavi pri tebi.“

„Pri bedakih imam srečo, ljubi moj,“ se je zasmel Joško. V življenja karneval se moraš pomešati pa igrati glupca. Smejejo se divje okoli tebe, te vlečejo za masko in za harlekinske kraguljčke, ti se pa priklanjaš in se jim reži pod nestvorom, ki ti pretvarja obraz. Ko prideš domu, pa prešteješ . . . in ne boš se zmotil v računih; facit je presenetljiv. Parkrat sicer človek takole zakolne, ko pride iz obrti domov, pa s časom se otrese tiste jeze. Ne kaže drugače. Samo sanjati nikdar, sicer si naprej izgubljen. Sanjal sem tudi jaz v svojih letih. Bil sem osemnajstletni fantalin, ko sem očetu povedal na uho, da hočem postati enkrat slavna glava. Takrat so se moje sanje sprijaznile z voljno očetovo brezovko in v slavni glavi je je ostal samo strahopeten spomin. Nekoč — to je pač moderno — da si fantje izbirajo ljubice — некоč sem zahajal pod okno lepega dekleta in ji spuščal rakete hiperkatelektičnih akrostihov. Z junaškim samozatajevanjem sem ji vsak večer naklatil za par milijonov zvezd in prav sladko se je smehljala, kadar je poljubila „svojega pesnika.“ — Vesela in ji je nato on povedal bajko o zakleti kraljčini in o treh lilijah . . . In tako dalje. Danes se ziblje na njenih mehkih grudih kuštrav filister, ki je imel to dobro lastnost, da ni imel prevelikega zaupanja v zvezde in tako reč. Zavrnil sem takrat, da je solnce mrkalo, pa sem odšel po beli cesti, kot stoji zapisano. Sedaj ti pa še povem, kako sem srečal narodno navdušenje . . .“

Prenehal je, ker je opazil, da je bolnik zaprl oči in čudno zagrgal. Vstal je in mu dvignil glavo nazaj. Okoli usten se je Vrneta razlila redka kri.

Tisti hip je prihitela v sobo Marica. Vsa je pobledela, ko je videla bolnikovo kri. Joško se je tiho odmaknil v kot in si podprl brado. Vrne je menda slutil, da so v bližini sami ljubljene ljudje. Iz temnih očesnih jam so se razpele mrke oči.

„Prišli ste, vsi ste prišli — na svatbo,“ je zašepetal. Njegovo lice je dobilo zopet oni svetniški sijaj.

„Marica, vedel sem, da prideš,“ je nadaljeval, „pred kratko minuto je prišel tako težak spanec, da mi je bilo vse temno pred očmi... Zdelo se mi je že, da hodim s teboj po zelenečih tratah... Čuj, zapeli so zopet...“ Marica je pokleknila in zaihtela, njeno srce je bila molitev usmiljenja.

„Zakaj plakaš, nevesta moja?“ je dihnil bolnik, „saj me ljubiš in kje je smrt, da bi prišla med naju? Glej, kako se pelje maj mimo. Voz... samo cvetje, solnce je prišlo vajeti... V solncu si ti... Drobnji biseri gore na tvojih ustnih. Oči mi odpiraš, da bolje vidim... Težak je spanec in mladost se bori z njim... Že omahuje tema... Nekaj se svetlika z višin... Srce je tako polno in mehko... Razliva se v rubinastordečo meglo in plava... Više in više gre... Pri raju je... Marica, ko ozdravim — — Sanjam... dan...“

Zahropel je... Kot lok so se mu izbočile prsi, nekaj se je utrgalo v njih in se izlilo iz smehljajočih se ust. Obraz, bel kot marmor je zasijal v mračnobledem lesku in potaplajoči se žarki solnca so zlili svojo zadnjo glorio čez bolnika. Zunaj pa je mirovalo življenje. Iz kota se je bližal Vesel k ihteči Marici.

„Vstanite!“ ji je dejal, ta tukaj se je poslovil s smehom žive vere na licu. Šel je odtod z mislijo, da je pod solncem kraj, kjer cveto in zore sanje mladih ur v lepi, topli luči... Videl ni karnevalov tam po cesti, hodil še ni stranpotov, ker ni poznal temne, zločeste roke, ki nas zadene takrat, kadar je najbolj vroče prepolno srce. Preko življenja je šla njegova pot in čudokrasna laž je bila ta pot... Tudi v meni je živel nekoč ta človek, ki ga sedaj ni več, a že dolgo, dolgo je izdihnil in se pokopal, ker je oko gledalo naravnost v svet in videlo je preveč... Od takrat sem se smehljaj in se smehljajam še, a on še sanja in srečen je...“

Marica se je plaho ozrla v tega tujca in v njegov neizprosni obraz, zaslutila je za hip strah, kot če se naše sreče dotakne hladna roka. Zravnala se je in podala Veselu desnico. Vedela sta oba, da ju kliče zopet glas tam zunaj mogočen in neizprosen: čutila sta prav poleg sebe življenje. V solzah Marice se je prelivala mavrica toplih solnčnih žarkov in na veji pri oknu so se zazibali težki sadovi...

Tiho je spal bolnik. Njegova duša je hitela po zelenih tratah in iskala neveste in petja velikonočnih zvonov...

Vilko Mazi:

Amerikanec.

Četrto jutro je zagledal Andrej obrežje in zoprna misel ga je stisnila.

„Kaj je treba, da se vračam!“

Tudi drugi so stali ob ograji in gledali, kako se je parnik bližal pristanišču, toda njih obrazi so bili vedri in kolikor je čul Andrej besed, vse so bile iz koprnenja po vrnitvi.

Proti večeru so se šele izkrcali. Suhljat, šepast agent jih je sprejel na pomolu in dva pisarja sta mu pomagala pri pregledovanju potnih listin. Ko je bilo pregledovanje opravljeno, je agent namignil potnikom, da so pograbili kovčege in se napotili z njim na kolodvor.

Vso pot ni izpregovoril Andrej z nikomer. Neki Hrvat, ki je bil z njim v paru, ga je parkrat nagovoril, ko pa le ni bilo odgovora, ga je pustil v miru in se rajši razgledoval po kočijažih, avtomobilih in električnih vozovih, ki so jadrno preletavali široke in šumne ulice.

Opolnoči so zaloputnili sprevozniki okorna vrata nizkih vagonov in vlak se je jel pomikati v noč. Kmalu je zavil po brdu in trudoma sopel proti vrhu. Vedno globlje so padale neštnevilne luči mesta in pristanišča.

Andrej je sedel pri oknu, s komolci uprt ob kolena in z brado naslonjen na pesti. Gledal je nepremično proti daljnemu horizontu, kjer so vstajale zvezde druga za drugo kakor pozdravi iz daljnih, dragih krajev.

„Čemu na to pot, ki si je nisem želel?“

Sajasta luč je vsa trudna dremala na stropu, kakor da je hotela vsak hip ugasniti; toda sunki voza so jo venomer dramili. Potniki so polagoma pospali drug za drugim, naslonjeni na kovčege, na steno, ali pa sosed ob soseda. Kdor je imel prostora, se je vlegel na kratko klop in skrčil kolena.

Andreja ni mogel zgruditi spanec. Njegove motne misli so se mešale med težko ropotanje koles, drvečih med skalovjem in smrečjem. Tupatam je švignila mimo razsvetljena čuvajnica ali majhna postaja, od časa do časa je postal vlak za par minut in spet se mu je mudilo dalje.

„Da izpolnim očetovo željo, zato sem se napravil na to zoprno pot. Da, samo zato. V vsakem pismu je vabil, priganjal, rotil: Andrej, vrni se! Sin moj, poslušaj očeta! Dolg je poplačan, dom smo ti pripravili, prijeten dom in polje smo obdelali. Po svoji volji si boš izbral nevesto. Kamorkoli boš potkal, povsod ti bodo prijazno odprli vrata in pognili mizo, zakaj Ogradarjeva hiša zopet prvači v fari, kakor je nekdaj prvačila. Malnarjevi izprašujejo po tebi in Bolčinovi in Kotnikovi. Vsi izprašujejo, kdaj se vrneš? Saj veš, Malnarjevi zaradi Lenke in Bolčinovi zaradi Reze in Kotnikovi zaradi Barbke. Sam boš izbral po svoji volji, Andrej.“

Izprašujejo — kaj bi izpraševali! Blaž je doma in Tone bo pričel fantovati. Kaj bi izpraševali po meni, ki me ne vleče nazaj. Ničesar ne najdem, kar bi me moglo privezati na „staro domovino“, ki jo je oče tolikokrat omenjal v poslednjih pismih. Bogme, ničesar! Kaj je to pravzaprav „stara domovina“? Tisto skopo perišče zemlje, ki smo zrasli na njej. Samo človek, ki ni nikoli pogledal po svetu, more biti nerazdružno navezan na tak-le kos zemlje, od vekomaj do vekomaj vtaknjen med iste mejnike. Napuh bi bil, ko bi se razmaknili, sramota, ko bi se skrčili. Za tisto grudo pehanje od rojstva do smrti, od roda do roda. Ko se starim upogne hrbtišče in jim otpnejo roke, izročajo to grudo mladim, veriga brez konca, enolična do priskutnosti. Stari ne izpregledajo. Do smrti, vem, bi trla očeta bridkost, ko bi ne mogel umreti na domači zemlji. Vsi stari so taki. Tudi ti ljudje, ki so davi blagoslavljali približujočo se obal, so stari. Življenje jih je udarilo s slepoto. Pelji jih kamorkoli, samo o domu bodo sanjali in govorili. Zdaj so pospali v misli na „staro domovino“. Kakor otroci so še zmerom, v zibki, v povojih. Materine pesmi jim je treba, še ne, samo spomina nanjo, pa potonejo v spanje kakor utrujeni čuvaji.

Ukovanost, to je torej „stara domovina“. Kakor tračnice k pragom, tako je ukovan človek na vedno iste obraze, iste besede in delo in isto življenje. Samo v tem obstoji očetova volja, da bi ne krenilo sinovo življenje v svoj tir. En sam kolovoz mora biti od vekomaj do vekomaj. Vrag vzemi tako voljo!

Saj vem, kako je bilo pred šestimi leti težko slovo. Spominjam se še vsega čisto natančno. Takrat sem ves žalosten pogledal sestri v objokani obraz in v njenem obrazu sem videl nekaj, ki me je ustavljalo in gnalo obenem. Tone je jokal, kakor da sem mu umrl, Blaž in oče sta me spremila, kakor bi šla za mojim pogrebom. Nobene besede ni bilo med nami vse tja do postaje, razen tistega

Blaževega poganjanja, ki je sililo kobilo, naj se požuri, da ne zamudimo vlaka. Mrzla in viharna noč je bila, žalostna do smrti. Vele liste je trumoma zanašalo z obcestnih lip v obraze, tupatam nam je nadrobilo pest debelih kapelj. Baš nevihti smo ušli. Vse mi je v spominu, nocoj še bolj, ko kdaj prej. Takrat mi je bilo, da bi pritegnil vajeti in obrnil kobilo, toda — očetova volja. Da, takrat je bila ta volja zapoved, še v mislih bi se ji ne bil upal ustavljati... Pred šestimi leti je bilo tako, zdaj je ravno nasprotno. Da bi bilo obratno! Saj bi rad podremal, kakor ti ljudje v mislih na „staro domovino“, ali sam vrag znaj, čim bliže sem ji, tembolj mi je vse zoprno, vse, čisto vse: očetova volja in Malnarjevi in Bolčinovi in Kotnikovi, sploh vse, kar mi je pisaril stari o teh priveskih „stare domovine“.

Neverjetno, kako izpremeni svet mladega človeka v kratkem času. Prav tako se mi zdi včasih, kakor da nisem več Ogradarjev Andrej, ampak čisto neki drug človek, ki se je drugič rodil in na drugem koncu sveta. Če bi me danes kdo poklical po drugem imenu, se mi zdi, da bi se mu brez začudenja oglasil. Vse prej bi mu verjel, ko bi mi kdo dejal, da sem rojen tam, kjer me morda še živ dan ni bilo, nego da sem rojen v Ogradarjevi hiši. Zadnje denarje, ki sem jih pošiljal domov, sem pošiljal že iz same navade in poslal bi jih bil ravno tako lahko in brez premisleka na katerikoli naslov.

Vse je kakor abotna sanja, pretrgana samo po očetovih pismih. Kadar me je našlo katero teh pisem poslednje čase, mi je bilo, kakor da me je poklical neki čuden glas, ki je morda celo pomotoma zablodil k meni, ki mi ni bil ne soroden, ne podoben... Hodil sem svojo pot, novo pot, ki jo je življenje odkazalo samo od sebe... Nikdar se nisem kesal tega... nikoli se nisem upiral... Za življenjem! Tako je bilo najlepše... svobodna pota za kruhom... za boljšim kruhom... da... šest dolarjev dnevno... šest ne, več!... Sprva je bilo zadosti... osem tudi ne, zakaj pa imam roke za štiri druge!... Povsod vedo... v Kansas Cityju vedo... deset ponujajo tam, kadar hočem... dajte deset, pa ostanem... za dva... “

Med neprestanim navalom spominov in blodnih, pretrganih misli je zadremal utrujeni popotnik. S komolci še vedno uprt ob kolena, so mu omahnile pesti pod težko glavo, zdrsnile prek lic in senc in se lovile med sunki drvečega vlaka. Tudi glava je mahala kakor upognjen klas v vetru in lezla vedno nižje.

Ob zori se je zopet ustavil vlak. Med močnim sunkom se je to zgodilo, tako, da je Andrej s silo zadel s komolcem ob steno

in se predramil. Takoj je planil kvišku, zakaj zazdelo se mu je, da je čul od nekje znan glas. Ko je pogledal skozi okno še ves dremoten, je zapazil očeta, ki ga je klical in se koprneče oziral po vozovih. Tačas je že prihitel Blaž v voz in pograbil bratov kovčeg. Še ves moten je stopil Andrej z voza, zmrušen in trudoma privzdigajoč trepalnice. Oče in Blaž sta ga prijela pod pazduho in ga peljala h koleslju, ki je čakal pred postajo.

„Kmalu bi se nam bil odpeljal naprej, Andrej. Pot te je utrudila, kaj ne bi — taka pot!“ je govoril spotoma oče in mu skrbno pogledaval v obraz.

Andrej je samo prikimal v odgovor.

„No, čez dobro uro smo doma: cesta je suha, kobila spočita. Ne mudi se, kakor takrat, ko si odhajal. Bomo že prišli! Doma se odpočiješ, Andrej, doma je vse pripravljeno, vse te pričakuje. Samo da si prišel, Andrej!“ je dejal starec ves mehak, ko je potegnul Blaž vajeti.

Fran Albrecht:

Himna.

Zlate peroti pomladnih vetrov
so zašumele pesmi življenja
v okamenele globine lesov,
da zaječala so od hrepenenja
debela stoletna.

Pali so božji poljubi z neba,
mrtvim grobovom življenje vdahnili,
vse ozlatili so strehe sveta,
srca človeška so prerodili
z vero zeleno.

Čez strehe sveta je smeh solnčni razlit,
grudi razgaljenih njiv se bleščijo,
gozd se je skrtil v svoj zeleni nakit,
reke topijo se — o, že gorijo
srca ugasla!

Težko bo koda javna

Niko:

Pismo o ribiču.

Draga! Ko sem ti pravil o Župančiču, da je čital svoje pesmi pred občinstvom, te je čudno zadelo. Razumem te popolnoma. In vendar: ali prorok ne sme imeti poslušalcev? Ali umetnik ne sme biti človek?

Prepričan sem, da sme in more. A naša literarna zgodovina je odgovorila obratno. Že Prešeren je iztesal čoln „ribiču“ in veslal mimo Julije v obup. In za njim so čolnarili vsi. Kdo od vseh, ki so odprli oči in spoznali zvezdo v njeni vsakdanji, človeški resničnosti, je prebolel to spoznanje? Namreč možko, ponosno prebolel, ne da bi zatajil samega sebe in postal vsakdanji sam? . . .

Težko je. Kajti najgrenkejšo trpljenje je, biti boljši od drugih. Zato so se vsi pogrezali v obup, — zvesto, kakor je zapisal Prešeren. Ko ribič spozna, kako „blizu strelca stoji lepota“, ki sanja k njej, kako je neumen, smešen v svoji idealni zvestobi, mu obup zalije srce. „Naprej brez miru svoj čoln drvi.“ Kam? Vseeno! Kar mu je bilo vzvišeno, tega zdaj ni več. Zato noče več zadrževati pogledov, misli in želj, naj gredo, kamor hočejo! „Kogá mi je prinesla pevska žila?“ Kaj mu je prinesel up, kaj hrepenenje po lepoti? Nič! Zdaj ne upa ničesar več, ničesar ne zahteva, zato tudi nima nobenih dolžnosti. Zdaj je vseeno, naj gre, kakor hoče. Nič več se noče ogibati viharjev, nič več skalovja. Čemu?

Isti „čemu“, kakor je pozneje končal z njim Kette, isti „kamorkoli in kakorkoli“, ki je praznoval z njim Cankar svoj jubilej. Povsod razočaranje idealista, ki mu je sunek ob resničnost razrušil iluzije in sanje. Po „izgubljeni veri“ toži Prešeren, in „da bi nikoli ne okusil spoznanja!“ vzklika Cankar.

Odtod, iz razočaranja in obupa, tisti cinizem, ki se uniči v njem pevec Dobroslav: „V nemár naprej je živel, manj svet ko razuzdan“. Razočaranje napravi iz idealista Kačurja pijanca in izgubljenca. V razočaranju se stikajo skrajnosti, najsvetejše z najbolj nizkim:

„Da pozabim te, Helena,
pijem zdaj na tvoje zdravje . . .“

Odtod tudi tisti elegični ton v naši liriki: hrepenenje po preteklosti, po mladosti, po Vrbi. Saj je vsem lepota samo trenotek, vse samo „mimogrede“, — vse je bilo in ni več. „Voz je švignil

mimo mojih oči, v vozu je sedela ženska, kakor bi je ne videl lepše v samih nebeških sanjah: solnce se je lesketalo v zlatih laseh, sijalo je na beli slamnik, na belo bluzo, na beložareča lica; kakor se je podoba prikazala, tako je bliskoma ugasnila, izginila — svetloba v svetlobo . . . Tako si šla, mladost, tako si mi pobegnila, sreča brez pozdrava in blagoslova!“ (Cankar, Večerne sence). Mimo je švignilo vse, kakor mimo popotnika, ki stoji ob cesti. In „zimski golota mojega popotniškega, zmirom splašenega, neprestano trepetajočega življenja se je strahotno razgrnila pred menoj.“ (Cankar, Pogovor na verandi).

Vsak naš umetnik je bil potnik kraj ceste, je bil ribič, obsojenec, izobčenec z dolgim nosom. Vsak je bil človek, ki stoji „pred durmi“, a si ne upa pritisniti na kljuko in raje zunaj pretaka solze, seveda zastonj. In vendar bi kruto rad tja, kamor si ne upa. Prijaznih zvezd in srečnih vetrov si želi Jenko in čudno vdano sanja upornež Levstik:

„Nad lesovi vstaja dan,
jaz pa dvigam trudna vesla —
ah, da nesla
bi zvečer me v tih pristan . . .“

In koga so nesla v tih pristan? . . . Kdo se ni razbil ob družbi? Oziroma, kdo se ji ni izognil?

„Oženil bi se, pa me svatov je sram,“ pravi Aleksandrov. Ali se ti ne zdi, da je v tem smehljaju — melanholija? Da je v tej zadregi — odpoved? . . . Sram! Cankarjev petošolec umre, ko se mu ponesreči matematična naloga. Tudi njega je sram, ker čuti, da ni več prvi.

En kerub je, ki nas biča v samoto bolj od vsega: Ponos!

Tako se zaklepajo umetniki v sebe in njihov ponos ne izvira iz razmerja do ljudi, ampak iz izolacije. Zato jim ne daje moči in veselja do življenja, temveč grenkobo. Ko poje Aleksandrov „Pesem o ajdi“, se naslaja ob živih, svežosti polnih slikah, komaj se spomni na dekliško grud, na svojo relacijo do ljudi, življenja, ga obide trudna melanholija:

„Ah, že skoro bo prišla
mrzla in hladna —
na ves svet
legla je čarovnica.“

Vsa živa in neživa bitja se mu zde sorodna, le človek ne, ker nima srca, razumevanja.

„In boljši vetri so po polji
in boljše breze na pomolji!“

Tako se zaklepajo umetniki v sebe, njihova resignacija je samomuka in do življenja jim ostaja samo še stud in zaničevanje. Najbolj pri Cankarju. Ko vzklikne: „Živeti!“ se izpoveduje: „Stal je kraj poti, kakor jih stoji lepo število, in je gledal, kako veselo je živelo življenje. In mislil je, da zaničuje to življenje. Ali ni ga zaničeval; frazo o zaničevanju je bil pobral iz knjig ljudi, ki so mu bili podobni, ter se je zaljubil vanjo. Treba mu je bilo donkišotskega orožja. In stvar ostane naposled ista, če jo imenuje človek zaničevanje ali hrepenenje ali zavist.“ Da, tudi zavist! Čitaj tragedijo o „gospodu Vavri“, ki se obesi od trpkosti in bolečine, medtem ko njegova žena pleše, — in čutila boš to. Hrepenenje, zavist, zaničevanje — vse to so cvetovi ene mladike: samote, izobčenstva.

To je tako značilna poteza v Cankarjevi fiziognomiji, da izgleda brez nje kakor karikatura, ki je ne moremo razumeti; je eden izmed temeljev njegove umetnosti, njegove satire. Ali nisva nekoč skupaj čitala „Povest o dolgem nosu“? Tu je uganka razvozlana. Ta izobčenec z dolgim nosom, ki zato, ker je izobčen sam, išče dolgih nosov tudi pri drugih, je umetnik sam.

Prihaja mi na misel še tista čudovita pesem hrepenenja v Lepi Vidi. Pesem brezdomovince, obsojenca, ki hrepeni preko te zemlje — „tisočkrat tisoč let, brez miru, brez doma.“ In kaj je, kar končno doseže? Tožba po mladosti, po izgubljenem življenju:

„Kam, o kam je šla moja mladost?
Ni je bilo!
Moje življenje, kam je šlo?
Iz mraka se v mrak je prelilo!“

„Vsak trenotek hrepenenja je ukraden življenju, je izgubljen, zavržen. Kdor pa presanja in prekoprni vse svoje življenje, ni živel nikoli... je kolobaril po svetu kakor mesečnik“. (Lepa Vida). Odtod je do zavisti in sovraštva samo še en korak.

Podobne so misli v Župančičevem „Samogovoru“. Pesnik čuti svojo osamljenost v vsej grenkobi in trpkosti. Kakor izobčenec je, s krivdo v srcu: „Proklel sem svet in njega slast!“ Ali ni to upor proti naravi, torej krivda? Tako čuti in s trpljenjem hoče izbrisati to krivdo. Zadoščenja išče in najti ga upa v spoznanju in priznanju,

da je bilo zaman, ničevu vse njegovo dejanje, lažnjive vse besede. To hoče spoznati in potem hoče sovražiti samega sebe:

„Še sam od sebe, daj mi oblast,
naj bom proklet.“

V samomuki hoče doseči zadoščenje. A s kruto, neprizanesljivo brezobzirnostjo se oglasi v njem „glas globin“: Samomuke, mučeništva bi rad? Tako? Kaj ni to samo hinavska krinka, da si z njo prislepariš sočutje, občudovanje? „In — ni te sram?“ Torej nisi hodil svoje samotne poti iz hrepenenja, ampak iz napuha, častihlepnosti, samoprida? In ti, prorok, izvoljenec, hočeš tja, v družbo srečnikov in — povprečnikov? In jim zavidaš njihovo srečo? — Ali čutiš, kako govori tu — mož? Kakor nikjer drugod v naši knjigi, si stojita tu nasproti umetnik in človek, in kakor nikjer drugod v naši knjigi je silen ta umetnik. Trdo, ponosno, suvereno stoji in ukazuje: Molči o svoji bolečini in živi, človek! —

Tako je edini, ki je prišel preko Bolesti in Samote do Poguma, Župančič.

„In šla sva, kjer je luč pregnala mrak,
in bil je množic valujoči šum,
in kot je samosvoj bil njen korak,
spoznal sem jo — ime ji je: Pogum.“ —

Zakaj torej zadnjič žalost v tvojih očeh? Ali ne veruješ, da je vse odvisno od tega, kaj človek, kaj mož napravi iz stvari, a ne obratno?

„Mož, ki ga mislim, pa v jedru je zdrav,
kakor mu kane, kane mu prav.“

Čitaj „Slap“ in čutila boš: še kakor nekdanj se pogovarjata umetnik in ženska. Še kakor nekdanj hrepenita in še je on „kot daljnih carstev sin, tuj in teman“, mož-umetnik:

„Joj, tam sam
slap pada, pada, pada . . .“

Ali se spominjaš, kako se končujejo „Hlapci“? Jerman, človek v nasprotju z vsemi, je truden od trpljenja in zasramovanja in vzame revolver, da umre. Takrat vstopi ona, ki jo je pozdravil v mislih, in nova moč in nov pogum ga prešine: „Slišala si! Duša, dekle, žena!“ —

Na svidenje!

Dr. Fr. Ilešič:

Zgodovina hrvatske književnosti.¹

To je enkrat knjiga, ki svedoči o ljubezni! O ljubezni onega, ki jo je spisal, in onega, ki jo je izdal. Zakaj tako opravljena, kakor ta knjiga, gre v svet samo knjiga, ki jo spremlja ljubezen imovitih roditeljev.

Tiskano je Vodnikovo (Drechslerjevo) delo na finem papirju in z elegantnimi tipi ter je opremljeno s 66 slikami. Tekmovati utegne v tem oziru z njim Skerličeva zgodovina srbske književnosti, kolikor moremo soditi po prospektu, ki smo ga videli.

Dve veliki dobi hrvatskega kulturnega razvoja nam slika to delo: srednji vek ali glagoljaštvo in novi vek od humanizma do prosvetljenosti (XV.—XVIII. stoletje).

Glagoljaštvo je edino v srednjem veku dalo javnemu življenju slovansko obiležje ter ga odvajalo vsaj nekoliko od kosmopolitskega gospodstva latinščine; seveda je bilo področje glagoljaštva premajhno in njega vsebina preomejena, nego da bi moglo vzdržati konkurenco latinizma. Vriva se mi to vprašanje: Kako bi se bile stvari v slovanskih deželah razvile, ko bi se glagoljaštvo v XVI. stoletju pri nas razširilo in utrdilo tja gor do Drave in ko bi si glagolico usvojil tudi Trubar? Vsekakor bi se bila potem tudi pri nas močneje razvila naša samolastnost.

Kako to, da toliko zabran ni zatrlo slovanskega glagolizma? En odgovor bi mogel biti ta: med višjo hierarhijo, predstavniki romanske narodnosti, latinske izobrazbe, in med prostim svečeništvom slovanske narodnosti ni bilo nič vmes, kar bi jih zbliževalo, in tako se je širil jez medsebojnega nezaupanja in odtujenosti. Kjer je pa, kakor večinoma pri Slovencih, obe plasti duhovništva družila skupna naobrazba in isti liturgični jezik, se je naravno manj poznala in čutila in uvaževala razlika med Slovanstvom in tujstvom. Oni prepad med višjo hierarhijo in nižjim svečeništvom pa je imel za to-le tudi neugodno posledico, da so namreč ostajali glagoljaši brez sredstev in prilik za izobraževanje in niso mogli napredovati s časom.

¹ Branko Vodnik: Povijest hrvatske književnosti. Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti. Zagreb 1913. Na ime „Matice Dalmatinske“ izdala „Matica Hrvatska“. V. 80. 408 strani.

Da v protestantski dobi ni prišlo do večje jezikovne jugoslovanske enote, temu je bila kriva med drugim razlika pisave: glagolica je čisto jasno kazala, da je tam, kjer je ona gospodovala, bilo nekaj drugega, in tako je ob njenih mejah nastala tudi meja knjižnega jezika, ki bi sama na sebi ne bila tako nujna.

Ko prečitaš Drechslerjevo knjigo, si pa boš kot Slovenec poleg tega jasno predočil še nekaj činjenic, ki se tem bolj vsiljujejo, čim manj opažamo kaj sličnega v razvoju slovenskih dežel.

Slovenski čitatelj, ki pozna slovensko prošlost, bo brž konstatiral kontinuiteto hrvatskega razvoja iz srednjega v novi vek. Sicer manjka v Drechslerjevi knjigi slika hrvatskega srednjega veka, t. j., srednjeveškega družabnega in političnega miljeja hrvatskih dežel — sploh je tudi v novem veku politično ozadje kulturnega razvoja prezrto, tako da je vsa knjiga čisto literarna, odtrgana od vnanje zgodovine in zato nekako abstraktna — manjka torej v knjigi sicer posebna celotna slika hrvatskega srednjega veka, a v kulturnem oziru reprezentira hrvatski srednji vek pač to, kar se imenuje glagoljaštvo, in to-le je obširno opisano.

Duh glagoljaštva je s šestnajstim stoletjem v literaturi onemogel, a ni izginil brez sledu. Če se početkom šestnajstega stoletja opaza v severni Dalmaciji več narodnega čustvovanja in smisla za vse, kar je narodno, nego v svobodnem Dubrovniku, kjer humanist Crijević prezira narodni jezik, je to morda v zvezi z glagoljaštvom.

Tako kontinuiteto opažamo tudi v razvoju glagoljaške drame v dramo, ki ji je kumovala italijanska humanistična „reprezentanca“. Zvezo s srednjeveškim nabožnim pesništvo predstavlja Marulić, ki pa pozna tudi poezijo trubadurjev in starih klasikov.

Kjer je kulturno življenje kontinuantno, tam se često vrše kompromisi starega z novim. Tako je na pr. kompromise dopuščala tudi cerkev, ako ne po vsebini, pa vsaj po obliki. Cerkvni humanizem je staroklasične vzorce rabil v svoje svrhe; Herakleja, ki je pobijal „grdosije“ močvirij, je naredil za Kristusa, ki premaguje grdobe peklenske, t. j. grehe; posvetna erotika Menčetićeva je pri Držiću prešla v duhovno erotiko, kakor je trubadurska ljubav sploh izhajala od sentimentalnega ustvarjanja, a je preko poltnih in razpojasanih užitkov in kesanja prešla v preziranje posvetne ljubavi ter končala pri Naši ljubi Gospe.

Če pomeni zgodovinska kontinuiteta zlivanje in prelivanje časov, pa je „aklimatizacija“ kulturnih stečevin nekakšno zlivanje pokrajini. Italijanski importi se v Dalmaciji aklimatizirajo. Včasih jim ostane le

oblika, vsebina pa se vzame iz nove zemlje in iz novih časov. To velja za velik del stare dalmatinske in dubrovniške književnosti. Tako na pr. je Marulićeva „Judita“ povsem „moderna“, t. j., po svoji ideji, oziroma tendenci, služi svojemu času in svoji zemlji; hotela je biti narodu v uteho v obupni borbi s Turki. Istodobno so burni socialni dogodki na otoku Hvaru dali pečat književnemu delu Hanibala Lucića in Petra Hektorovića. Lucić opeva posebe obleganje otoka Roda po Turkih (1522), Zoraniću pastirji tožijo, da prihajajo krdela volkov z iztočnih strani — Turki, Vetranić pa slavi — po dubrovniški politiki — carja vseh carjev, sultana in opeva padec Belgrada (1521), Anton Sasin bitko pri Sisku (1593), Kárnarutić junaštvo sigetsko, Gundulić pa sultana Osmana oziroma kraljeviča Vladislava.

Kljub vsej odvisnosti stare dalmatinske književnosti od italijanskih vzorcev opazamo vendarle že rano vplive narodne pesmi na umetno poezijo. Najstarejša lirika Šiško Menčetić in Gjore Držić (XV. stoletje) svedočita o tem jasno. Lucićeva „Robinjica“ ima motiv iz narodne pesmi, ki spominja Matjaža in njegove Alenčice, Hektorovič posluša narodno pesem, v Gunduliću samem so nje sledovi.

Radi družimo zanimanje za narodno pesem pri Jugoslovanih s Herderjevimi sanjami o prirodnosti odnosno z Rousseaujevstvom. A faktično je narodna pesem v Dubrovniku in v Dalmaciji imela svoje častilce prej, nego je zapadno — in srednjeevropska romantika začela njen kult; narodna pesem je dobila tudi v teoriji svojo veljavo, brž ko je v Dubrovniku v nasprotju z barokno kičenostjo marinizma, ki jo še reprezentira Ignjat Gjorgjić in njegov estetski idealizem, nastala smer „naravnosti“, realizma v tamošnji „Akademiji od Šturaka“ (1719). Kačiću je „naravnost“, to je, zgodovinska istinitost brez nakita temelj in cilj „Razgovora“ (1756, 1759), a narodna pesem mu je shema poezije.

Tako je v današnjih hrvatskih deželah nastala velika posvetna književnost, in sicer vsaj 350 let prej nego pri Slovencih, ena izmed najstarejših novodobnih literatur. In ta književnost ni le stara, ampak tudi „velika in bogata, kakve nema nijedan tako malen narod, kaošto smo mi, u Evropi.“ V Lucićevi „Robinjici“ imamo prvo posvetno dramo, slonečo na narodnih motivih, v Hektoroviću prvega pesnika realistične idile, v Zoranićevih „Planinah“ takorekoč prvi roman; Marin Držić prevaja staroklasično dramo in je sam nad vse plodovit pisec uspehlih komedij, tako da zavzema odlično mesto v zgodovini novoveke evropske drame. Ranjina prevaja latinske in

grške lirike, Mrnavić spiše prvo dramo iz sodobne zgodovine, „Osmanščico“ (1631) itd. Dubrovnik ima že v XVI. stoletju svojo pesnico, Cveto Zuzorićevo, „novo Aspazijo“, pa tudi svoja književna društva in svoje gledališče. — Zaključna sodba Drechslerjeva o tej drugi dobi se glasi: „Drugo doba hrvatske književnosti od humanizma do prosvetiteljstva, koje u najvećoj političkoj rascjepkanosti i najtežim prilikama iznosi upravo goleme prosvjetne tekovine, što nijesu mogle ostati bez značenja za budućnost, svršava u drugoj polovici XVIII. stoljeća s općenom obnemoglošću... (Ove) velike tekovine ipak i u općenoj dekadansi potkraj XVIII. stoljeća nijesu izgubljene za budućnost, naročito daleko već pomaknuta pitanja jedinstvenoga književnog jezika, pravopisa i narodnog imena, što je sve konačno riješeno u prvoj polovici XIX. stoljeća, u doba prosvjetnog i političkog preporoda hrvatskog naroda, sa središtem u gradjanskoj Hrvatskoj, koja jedina kroz daleka i teška stoljeća našega narodnoga života sačuva stari ustav i misao političke individualnosti kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.“

Naglašam to-le zadnjo činjenico: preporod XIX. stoletja je dal Hrvatom za kulturno in nacionalno središče zemljo in mesto, kjer v prejšnjih vekih nikakor ni najlepše cvela literatura, to je Zagreb. Pri nastajanju nacionalnih center namreč ne odločuje samo kulturna tradicija, marveč še mnogo drugih momentov. Kaj je bil v srednjem veku za Srbe Belgrad in kaj je dandanes? Pruska ni dežela stare nemške kulture in vendar Berlin dandanes pomeni v Nemštvu nekaj. Take empirične istine naj bi uvaževali tisti med nami, ki se drže v jugoslovanskem pokretu ob strani, ker se boje, da pri tem ne bi prišla povsem do veljave ta ali ona „stara kultura“. —

Vse to, kar sem rekel o kontinuantnosti in veličini stare hrvatske literature, pa velja le za Primorje in Dalmacijo, a ne za Slavonijo, kjer je turško gospodstvo prekinilo razvoj, in ne za gornjo Hrvatsko, kjer je razvoj bil podoben slovenskemu.

Tu pa se vriva vprašanje, ali ni Drechsler krivo storil, da je pokrajinski moment postavil v drugo vrsto, v prvo pa časovnost. Jaz bi storil obratno in zlo bi bilo manjše, nego so nedostatki, ki izvirajo iz Drechslerjeve uredbe.

Res je, da sta čas in prostor, torej oba, forma dogodkom; vpraša se pa, ali je v kakem konkretnem slučaju ustvaril večje razlike čas ali prostor.

Drechsler je sedemnajsto stoletje dubrovniško odtrgal od trubadursko-srednjeveškega in humanističnega šestnajstega stoletja ter ga

dodal k protireformaciji. Začenja to poglavje tako: „U doba protireformacije dosegao je Dubrovnik zenit svoje slave i moći“ (224); čitatelj čuti pri teh besedah, da ima pred seboj pred vsem časovno razmerje, a ne kavzalnega. Sicer dodaja avtor malo dalje, da je protireformacija smatrala za svojo nalogo, v svojem pravcu vplivati na družabno in javno življenje v Dubrovniku; a to ni več direktno verskokonkretni čin protireformacije, nego je že obča smer novega mišljenja, obča kulturna struja, ki še nikakor ne upravičuje, trgati Gundulića od velikih Dubrovčanov šestnajstega stoletja: Saj smo tudi v šestnajstem stoletju imeli v Dubrovniku več kulturnih smeri, pa jih vendar vkup obravnavamo. Brez dvoma je prisiljeno — zdi se, da je to čutil g. avtor sam — „zlato vek“ dubrovniške poezije spravljati v znak „protireformacije“ oziroma pri njega označbi ope-
tovano in očitno rabiti ta izraz. Njega upravičenost pravzaprav ovzre avtor sam, ko pravi (225): „U Dubrovniku nije bilo pravoga mjesta nabožno-poučnoj protivureformatorskoj knjizi, kakva se razvila u Bosni, jer se bogati umjetnički svjetovni književni rad XVI. stoljeća u Dubrovniku nije mogao prekinuti . . .“ (Prim. tudi str. 258.)

Če so Gundulić, Bunić in Palmotić na eni strani odtrgani od Ranjine in Zlatarića, so pa na drugi strani združeni z Zadraninom Šimo Budinićem, ki je 1583 izdal Kanizijev katekizem (kakor se zdi, informiran o delu jugoslovanskih protestantov), in jezuit Bartol Kašić, slovníčar in prevajatelj sv. pisma, ki je kot misijonar prehodil ves Balkan. To in tako delo zares spada v protireformacijo, a baš zato ne bi smelo biti mehanično pridruženo poeziji dubrovniški.

Morda je uredba knjige po stoletjih kriva, da imajo poedina poglavja značaj samostalnih monografij; sama za se so lepa in polna vsebine, a manjka jim naravne medsebojne zveze, oziroma odločne redakcije v višjo enoto. Zdi se mi, da se je Drechslerju zgodilo kakor Gunduliću z „Osmanom“: poedini deli so zelo uspeli, a celota iz njih ni ustvarjena. Seveda je celotnosti kljubovalo deloma gradivo samo.

V uvodu sicer upravičuje avtor svoje postopanje, a tam navedeni razlogi ne uverjavajo; saj imenuje on sam n. pr. Gundulića „umetnika renesanse“ in trdi, da je ta pesnik le kot mislec pristaš protireformacijskih idej (akcija proti Turkom).

Bolje bi bilo, da je Drechsler obdelal književnost „pokrajinski“, nego tako razcepljeno po stoletjih. Duh časa bi pri taki pokrajinski uredbi prišel bolj do veljave nego pri mehanični ločitvi stoletij. Ne bi se pri tem g. avtor nič pregrešil proti hrvatski

enotnosti; saj pravi sam (str. 338, prim. tudi 364), da je hrvatska književnost do XVIII. stoletja imela pokrajinski značaj. Seveda bi ne bilo misliti strogo na politične meje današnjih provincij.

Drechsler je spisal literaturo Dalmacije in Dubrovnika, gradjanske (kajkavske) Hrvatske, Bosne, pozneje Slavonije; močno v ospredju stoji naravno prva pokrajina.

Med temi pokrajinami so bile literarne zveze dolgo prav rahle in se je skoro čuditi, da stara dalmatinska književnost, prva med slovanskimi literaturami one dobe, izdatneje ni segla preko Dalmacije. Neke zveze je imel z Dalmacijo Juri Zrinski, sin sigetskega junaka in znan kot pospeševatelj protestantizma v Medjimurju. Zlatarić mu je posvetil svoje prevode (1597). Istemu Juriju Zrinskemu je Zdranin Karnarutić posvetil svoje „Vazetje Sigeta grada“ (1584). To sta bili pač prvi dalmatinski knjigi, znani v severnih hrvatskih krajih, 150 let po prvem procvitu hrvatske književnosti v Dalmaciji. In še enkrat je rodbina Zrinskih ustvarila zvezo med obema pokrajinama. Ban Peter Zrinski († 1671) je bil sam v Dubrovniku in njegova „Adrianskoga mora Sirena“ je zbudila „Trublju slovinsku“ Vladislava Menčetića, ki je Zrinskega slavil kot „severno zvezdo“.

Dalmatinska knjiga je naravno mogla le malo priti v Bosno, ki je bila turška. Divković predela Vetranićevo „cerkveno prikazanje“: „Posvetilište Abramovo“. Močnejše so bile zveze med Dalmacijo in Bosno v jezuitsko-frančiškanskih protireformacijskih časih že zato, ker sta Dalmacija in Bosna s Slavonijo vred spadali k eni frančiškanski provinciji. Pač pa so dalmatinsko-dubrovniški pisatelji rano cenili bosenski govor kot najlepši jezik.

Popolne enote ni bilo niti v banovinski Hrvatski. V XVI. in XVII. stoletju sta v civilni Hrvatski bila takorekoč dva naroda, „slovenski“ ali „slovinski“ in „hrvatski“; ta-le je bil na jugu od Kolpe. Seveda so „slovenski“ pisatelji namenjali svoja dela i „Hrvatom štokavcem in čakavcem“ ter v razlikah narečij niso videli ničesar bistvenega; tako je jezuit Habdelić namenil svoje „Zercalo Mariansko“ „vsem slovenskega in horvatskega naroda kerščenikom“ in svoj slovar je izdal v pomoč „mladencev hrvatskega in slovenskega naroda“. To je tako, kakor je Trubar menil, da bo s svojimi knjigami mogel delovati tudi na Bezjake in „Hrvate“, in kakor je Dalmatin svojo Biblijo akomodiral tudi zanje. Čim bolj so pa z Zrinskim in Frankopanom segali v literaturo politični ljudje, tembolj se je uveljavljalo nad obema deloma naroda ime politične tvorbe, ime Hrvatsko.

Politična skupnost je iz „slovenskega in hrvatskega“ naroda naredila banovinsko Hrvatsko. S Slavonijo je gornjo Hrvatsko v XVIII. stoletju vezala deloma tudi cerkvena uredba; en del Slavonije je namreč pripadal k škofiji zagrebški in je bilo treba nabožne knjige pisati ne le kajkavski, ampak tudi štokavski. Na prav enak način so se, zlasti ko je za Jožefa II. nastala Notranja Avstrija z enim gubernijem in ko je državna oblast začela šolske, posebe tudi veroučne knjige izravnovati, iztočni Štajerci polagoma zivali s Kranjci.

Teh pokrajin, ki jih družijo dandanes hrvatska književnost, ni v oni dobi družilo niti ime. V Hrvatskem Primorju in Dalmaciji je bilo ime hrvatsko, a že v Dalmaciji je bil često jezik le „slovinski“, kakor je še dandanes deloma v Istri. V Bosni je bil jezik „slovinski“ ali bosenski, v Zagrebu slovenski.

Niti kultura ni bila enotna; tu se je hrvatstvo družilo z italijanstvom, tam z nemškimi vplivi, Bosna je bila še bolj pomešana.

Ne moremo nikomur zameriti, če v svojem duhu obsega prošlost vseh dežel, ki danes tvorijo enoto, dasi so nekdanje bile prilično ločene; a današnjost nam ne sme motiti pogleda, da bi se ne ozirali vsaj nekoliko preko današnjih tudi le časovnih mej. Zdi se mi, da je Drechsler v svoji knjigi ostal prekonservativen in prezrl vse srbstvo ali pravoslavni del našega naroda ter Slovence. Stvar sama govori proti takemu omejevanju. Ravno iz časov sv. Cirila in Metoda nam zgodovina beleži vest, da so se Hrvati, ki jih je sicer geografski položaj nove domovine vezal na zapadno kulturo, priklonili k Carigradu; obratno vemo, da so Srbi dolgo nagibali na stran Rima.

Zgodovinski je nemogoče strogo deliti Hrvate in Srbe po razliki: Rim, Carigrad. Da, celo čez Kolpo in Sotlo so segali iztočni elementi. Narodopisci trde, da dolensko-kranjski narodni slog spominja že na iztok; gotovo pa je iztočni arijanizem zasegel celo Ptuj na Štajerskem. Biblijski teksti, ki so bili prvotno prevedeni iz grškega, so bili pozneje brez izprememb preneseni v cerkvene knjige po rimskem obredu. Zato se po pravici, a zaman vprašamo, zakaj Drechsler na pr. bosensko bogomilstvo komaj omeni; srednji vek bi nam bil jasnejši, ko bi se poleg glagoljstva razpravljalo tudi bogomilstvo — nadalje: zakaj s polnimi naslovi navaja glagolske protestantske knjige, a cirilskim omeni le število?

Slično se drži Jagićeva-Drechslerjeva „Hrvatska književnost“ tudi do Slovencev. Na pr. se komaj tika glagoljstva med Slovenci, ki sicer ni bilo med njimi avtohtono, a zato še ni manj važno.

Iz protestantske dobe se razpravlja samo hrvatski del, dasi bi bilo naravno, predvsem govoriti o protestantizmu v slovenskih deželah, ker je tu bilo gibanje starejše in ker je preko slovenskih dežel prišlo v današnje hrvatske kraje in — ker so Hrvati in Slovenci skupno nastopali. Često sem opažal v Slovencih in posebe očitil poedinim slovenskim pisateljem, da o turških vojnah govore tako, kakor da so Slovenci največ trpeli od njih in kakor da Turki niso prihajali preko Hrvatske; kvečjemu govore taki pisatelji o „Slovenih in Hrvatih“, ko bi pa naravno morali govoriti o „Hrvatih in Slovencih“, kadar govore o turških vojnah. Dr. Drechsler nas pri protestantski dobi imenuje v obratnem redu, a baš zato narobe: „Hrvati in Slovenci“, ko bi pa tu moral govoriti o Slovencih in Hrvatih, zlasti v takih obćih trditvah, kakor: „Protestantizem nije se mogao slobodno razvijati ni kod Hrvata ni kod Slovenaca“ (195).

Kakor slika protestantizma, tako bi tudi slika protireformacije le pridobila, ako bi se raztezala tudi na Slovence; to bi bilo tem bolj potrebno, ker je glavni verski (proti)reformatski škof Tomaž Hren imel posla tudi s Hrvatsko. Krajačević se v svojih „Svetih Evangelijomih“ (1651) sklicuje tudi na propovednike „kranjske“. Kanizij in Bellarmin sta seveda tudi v Slovencih igrala svojo vlogo in protireformacijska struja je pobijala narodno pesem tu in tam, tako jezuit Bartol Kašić, zagrebski škof Petretić odnosno njegovi pomoćniki, bosenski franćiskan Sitović Ljubuški († 1729), ki je pravil v predgovoru svoje „Pesmi od pakla“ (1727), naj bi rajši nego nekoristne pesmi o Kraljeviću Marku in Musi Arbanasu in o rujnem vincu poslušali ljudje jokanje in kukanje kristjanov v peklu, ki jih mućijo, davijo, derejo, žgejo in gnjavijo peklenski vojvode, Lucifer, Maimun, Belcebub in ostali nemili vragovi.

Zanimivo bi bilo primerjati nadalje Zoisovo mišljenje in izvajanja Dubrovćana Ferića v poslanici Spljećaninu Juliju Bajamontiju (1799), Ferić poje slavo narodni naši primitivnosti, narodnim obićajem, ki jih je treba za vsako ceno očuvati, pa narodnemu jeziku in narodnim pesmim; od čistega narodnega govora je treba odbijati vsako tujo natruho, da, od naroda je treba odbijati trgovino in vsak stik z velikim svetom, da narod čisto ohrani svoje primitivno življenje in obićaje (318).

Ferić je psevdoklasik kot latinski pesnik, nagiblje k idili ter poje, kakor ostali sodobniki, epigrame, prigodnice in poslanice. Obenem sega v prosvetiteljstvo ter kakor Reljković in Obradović

prevaja in piše basni — tu bi se dodala lahko še Slovenca Volkmer in Jarnik itd. — a ima tudi zveze z romantiko, ki želi povratek v prirodu. Vse te tri struje, ki so si same na sebi nasprotni, so se v svoji bledoti odbijale v njegovem delu in v tem oziru nalikuje Ferić našemu Vodniku.

Direktno na slovenske kraje spominja graško vseučilišče, kjer je študirala slovenska in hrvatska mladež, Krsto Frankopan s svojo komedijo, tiskarna Mandelčeva in tiskarna jezuitov v Ljubljani, ki se je prodala jezuitskemu kolegiju v Zagrebu, Vitezović s svojim odnošajem do Valvasorja in Vitezović v Devovih Pisanicah, Dalmatinski pesnik Grabovac in Valentin Vodnik, Kačić Mišić in „Slovinstvo“ v Slovencih itd.

Ne da bi hotel vse to dr. Drechslerju očitati. Uverjen sem, da je vse to le v zvezi z zastarelim principom literarnih zgodovinarjev, da pišejo ekskluzivno slovenske ali ekskluzivno hrvatske oziroma srbske literarne zgodovine. Ne samo miljê nas veže, temveč često tudi čisto konkretni pojavi, a vsekakor je z metodičnega stališča priporočati primerjanje pojavov na sosednih teritorijih radi jasnosti dejstev in radi — bodočnosti.

Kakor nam je Drechslerjevo veliko delo dobro došlo, moram reči, da bi služilo Slovencem še mnogo bolj, ko bi se iz nje mogli poučiti tudi o srbski literaturi. Kje, oziroma odkod naj se necirilski Slovenci pouče o srbskih stvarih, če ne iz hrvatskih knjig? Zagreb ne sme pozabiti, da bo tem bolj središče Jugoslovanstva, čim več bo nudil.

Opozarjal bi prijatelja Drechslerja na to, kar trdi sam o literaturi v Bosni v XVIII. stoletju, češ, literarno delo je takrat malone vse zaspalo, „a drugače tudi ni moglo biti, odkar je Bosna prestala biti matica frančiškanskega reda v naših krajih, ostavljena sama sebi, brez jačjih zvez s sosednimi zemljani . . .“

On, ki je takorekoč za stoletnico našega Valentina Vodnika postal iz Drechslerja Vodnik, bo lahko stopil preko provincijalnih mej in svoje bogato delo posvečal tudi Slovencem, kakor je to storil že opetovano.

Jos. Skrbinšek:

Češka krajevna imena v slovenščini.

V praških „Narodnih listih“ sem čital opazko, da delajo slovanska krajevna imena češkemu časopisju težave, ker se mnogokrat rabijo nemška imena namesto pristnih slovanskih. Isto velja tudi za slovensko žurnalistiko; saj si glasila političnih strank včasih očitajo celo nevednost domačih imen. Kaj čuda, da se tem huje godi v slovenščini na primer češkim imenom, ker smo jih v šolskih klopek slišali le po nemško!

Pa to ni edina hiba. Če nam je tudi znano pravo češko ime, glaseče se popolnoma drugače nego nemško, grešimo še potem često proti slovnici, ker napačno sklanjamo. In ravno tej drugi napaki posvečam naslednje vrstice.

Kaj bi rekel Slovenec, ako bi kdo trdil, da sta Ptuj in Celje ženskega spola? Ptuj je majhna, Celje je lepa . . . Čital sem take reči že večkrat v čeških listih in celo v neki praški reviji, kjer je zakrivil to pregreho slovenski sotrudnik. Kako je prišel do tega? Dotični gospod zna dobro češki in znano mu je, da so v tem jeziku krajevna imena mehkih debel rada ženskega spola: Boleslav (prvotno Boleslav = slov. Boleslavj), Čáslav, Příbram (prvotno Příbram = slov. Příbramj), Chrudim, Jaroměř, Olomouc, Dobříš i. t. d.

Ali bi se ne zavzel Slovenec, ko bi slišal, da se na Jesenicah na Gorenjskem križata dve železniški progi, da je rajni dr. Jos. Vošnjak umrl na Visolah pri Slov. Bisticah? Ednina in množina sta torej tudi uvaževanja vredni. Nič drugače me ni dirnilo časopisno poročilo, da je podpornemu društvu za slovenske visokošolce v Pragi podelil denarno podporo okrajni zastop v Roudnicah na Češkem, namesto v Roudnici. Jasnosti primanjkuje torej na obeh straneh.

Hočem podati navodilo, kako nam je ravnati s češkimi krajevnimi imeni. Kar se tiče imenovalnikove oblike, je upravičena zahteva, da naj ostane kolikor mogoče neizpremenjena, in kjer je izprememba potrebna, n. pr. v končnicah, naj ne bo preveč radikalna. Tako bo Plzeň v slovenščini Plzenj, ne pa Polzenj, Cheb ostane Cheb, ne pa Heb, Nymburk ni predrugačiti v Nimburk, Německý Brod bo po naše Nemški brod, Uherské Hradiště = Ogrsko Hradišče, Královské Vinohrady = Kraljevski vinogradi, Březové Hory = Brezove gore, Vrchlabí = Vrchlabe, Skalice = Skalica, če

je končnica *-ice* ednina, v množini pa ostane prvotna oblika, kakor Budějovice i. t. d. Tudi Čehi si dovoljuje isto s slovenskimi imeni, ko jim je naša Gorica s češko omehčano ali preglašeno končnico Gorice, iz Ljubljane so naredili Lublaň. V prilagojenju tujih imen nismo dosledni niti Slovenci niti Čehi, ki govorijo in pišejo Gorice, ne Horice. Spol pa je brez tehtnih razlogov nedotakljiv, čeprav se včasih protivi domačemu čutu.

Češka krajevna imena so samostalniki in pridevniki. V oklepajih stoje češka in pa nemška imena, kjer jih je treba.

1. Po vzgledu „riba“ se sklanjajo: a) ženska edninska imena na *-a*: Praga (Praha), Češka lipa (Česká Lípa, Böhmisch-Leipa), Kutna gora (Kutná Hora, Kuttenberg), Polička, Moravska Ostrava (Mährisch-Ostrau), Opava (Troppau), Jihlava (Iglau), Sobotka, Sázava, Břiza; — b) edninska imena na *-ě* in *e*, ki je postalo pri mehkih deblih iz starejšega *-a*: Michla (Michle), Chuchla (Chuchle, Kuchelbad), Běchynja (Bechyně, Bechin); sem spadajo posebno edninska imena na *-ice*: Roudnica (Roudnice, Raudnitz), Jilemnica (Starkenbach), Sušica (Schüttenhofen), Březnica, Češka Skalica i. t. d. c) množinska ženska imena na *-ě* ali *-e*, *-y*, posebno na *-ice*: Marijanske Lazenje (Marianské Lázně, Marienbad), rod. Marijanskih Lazenj, Francíškove Lazenje (Františkovy Lázně, Franzensbad), Podčaple (Podčaple), Brezove gore (Birkenberg), Kašperske gore (Kašperské Hory, Bergreichenstein), Teplice, Hranice (Mährisch-Weißkirchen), Budějovice (Budweis), Domažlice (Taus), Horaždovice, Hořice, Pardubice, Prachatice, Strakonice, Vršovice, Litoměřice, (Leitmeritz) i. t. d.

Le nekoliko množinskih imen na *-ice* je v češčini ženskega spola, kakor Teplice, Hranice; večina jih je moškega. Prvotno se je imenoval kraj po prebivalcih, n. pr. Pardubici; sčasoma je prešlo ime živih bitij, prebivalcev, na naselbino, neživo bitje. To pa ima v češčini v množini pri mehkih deblih končnico *-e*. Odsihdob se glasi imenovalnik Pardubice. Sklanjatev je seveda moška: rod. Pardubic, dat. Pardubicům, tož. Pardubice, mest. Pardubicích, or. Pardubici ali pa, kar je za nas jako važno, novejša, tudi v književni jezik sprejeta oblika *Pardubicemi*, toraj z žensko končnico. Zategadelj smemo, mislim, v slovenščini smatrati vsa množinska imena na *-ice* za feminina, ko nam že gre drugi češki orodnik sam na roko.

Iz češkega imenovalnika na *-ice* ni jasno, ali je ime edninsko. Uradniki, profesorji in učitelji, ki morajo v uradnih listinah in izpričevalih rabiti strogo pravilne oblike, se zatekajo v dvomnih slučajih

k Ottovemu Naučnemu slovníku, ter stikajo v tekstu po sklonih, ki se na njih spozna število.

2. Po vzgledu „travnik“ se sklanjajo: a) moška edninska imena, kakor Benešov (Beneschau), Beroun, Brandys (Brandeis), Brod, Králové dvor (Králové Dvůr, Königinhof); oblika Kraljev dvor bi bila napačna, ker je Králové edninski svojilni roditelj = Kraljice dvor. Králové se torej ne sklanja, ampak le dvor, in zato pišimo in govorimo tudi v slovenščini tako. Na Češkem pa je še pri Berounu kraj Králův Dvůr, ki je po naše pravilno Kraljev dvor. Isto velja o mestu Králové gradec (Králové Hradec, Königgrätz), ki ga ravno tako napačno imenujemo Kraljev gradec. Še nekoliko imen: Jindřichov gradec (Jindřichův Hradec, Neuhaus), Jičín, Karlín (Karolinental), Kostelec, Mělník, Náchod, Pelhřimov (Pilgram), Rakovník (Rakonitz), Rychnov (Reichenau), Terezín (Theresienstadt), Hodonín (Göding), Kyjov (Gaya), Přerov (Prerau), Prostějov (Prossnitz), Vyškov (Wischau), Zábřeh (Hohenstadt), Nový Jičín (Neutitschein), Josefov (Josefstadt), Krumlov (Krumau), Horšov Týn (Horšův Týn, Bischofteinitz), Bor (Haid), Cheb (Eger), Jáchymov (Joachimstal), Chomutov (Komotau), Žatec (Saaz), Most (Brůx), Duchcov (Dux), Děčín (Tetschen), Těšín (Teschen), Locket (Elbogen), Liberec (Reichenberg), Jablonec (Gablonz), Broumov (Braunau), Trutnov (Trautenau), Vimperk (Winterberg), Šumperk (Schönberg) i. t. d.; — b) množinska imena moškega spola na -y, ki je končnica za neživa bitja pri trdih deblih, na pr. Kladruby (Kladrau), Rokycany (Rokitzan). V slovenščini je nepotrebno nadomeščati češki *y* z *i*, ker se oba enako izgovarjata. Češka sklanjatev je ta-le: imen. in tož. Kladruby, rod. Kladrub, daj. Kladrubům, mest. Kladrubech, or. Kladruby. V roditelju se je ohranila stara oblika brez končnice -ův, slov. -ov ali -ev. Istotako smemo v slovenščini rabiti krajšo obliko, ker imamo tudi sami nekaj takih množinskih genitivov: las, mož, rob, konj. Mi torej sklanjajmo: Kladruby, Kladrub, Kladrubom, Kladrube, Kladrubih, Kladrubi; dalje: Klatovy (Klattau), Louny (Laun), Poděbrady, Podmokly, rod. Podmokel (Bodenbach), Nepomuky, Karlovy Vary, rod. Karlovih Var (Karlsbad), Podbořany (Podersam), Velvary (Wellwarn), Volary (Wallern), Hradčany (Hradschin) i. t. d. Vsa ta imena so bila prvotno imena stanovalcev, v češčini torej Kladrubi, pozneje šele Kladruby, kakor Pardubici — Pardubice.

3. Po vzgledu „mesto“ se sklanjajo imena na -o, kakor Kladno, Mýto (Maut), Brno (Brünn), Jevíčko (Gewitsch), Stříbro (Mies), Blánsko, Bílsko (Bielitz), Znojmo (Znaim) i. t. d.

4. Po vzgledu „polje“ imena srednjega spola a) na -ě in -e: Ogrsko Hradišče (Uherské Hradiště, Ungarisch Hradisch), Sveto polje (Svaté Pole); b) na -í, ki mu odgovarja v slovenščini -je: Ustje (Ústí, Aussig), Vrčlabje (Vrčlabí, Hohenelbe), Valaško Meziříčje (Valašské Meziříčí, Walachisch-Meseritsch), Novo Strašecje (Nové Strašecí, Neustraschitz), Jezerje (Jezeří), Veselí-Mezimostje (Veselí-Mezimostí) i. t. d.

5. Po vzgledu „nit“ se sklanjajo ženska imena mehkih debel, n. pr. Příbram, Plzenj: im. in tož. Příbram, Plzenj, rod., daj., mest. Příbrami, Plznji (kakor povodnji), or. Příbramjo, Plznjijo; dalje: Zbraslav (Königsaal), Čáslav, Boleslav (Mladá Boleslav, Jungbunzlau), Soběslav, Břeclav (Lundenburg), Kouřim, Vlašim, Chrudim, Bohdaneč, -nči, Třebíč (Trebitsch), Přelouč, Telč, Dobříš, Hluboš, Lito-myšl (Leitomischl), Olomouc (Olmütz), Kroměříž (Kremsier), Jaroměř, Chocenj (Chocení, Chotzen), Kadanj (Kadaň, Kaaden), Třebonj (Třeboň, Wittingau), Libenj (Libeň, Lieben), Uhřetěves i. t. d.

S temi imeni se v slovenskem časopisju najbolj kruto ravna, ker se navadno rabijo kot maskulina: v Příbramu, iz Příbrama, namesto v Příbrami, iz Příbrami. V češčini so ženskega spola in ni vzroka, da bi jih v slovenščini preoblekli v moškega.

Sklanjatev po vzgledu „nit“ sicer ni popolnoma pravilna, ker se v češčini sklanjajo ta imena po mehkih a-debljih kakor „duše“ (namesto duša): im. in tož. Příbram, Plzeň, rod. Příbramě, Plzně, daj. in mest. Příbrami, Plzni, or. Příbrami, Plzní. Imenovalnik nima pripone, kakor v slovenščini cerkev namesto cerkva. Tožilnik je v obeh jezikih enak imenovalniku, roditelj torej pravilno Příbramě, Plzně kakor duše, končnice ostalih sklonov pa se strinjajo s končnicami ženske i-deklinacije. To je povzročilo pri narodu napačno mnenje, češ da mora roditelj imeti končnico -i, torej Příbrami. V resnici narod tako govori, pa le pri ženskih imenih na -v in -m, torej: do Příbrami, z Boleslavi, ali do Plzně, z Jaroměre, od Olomouce i. t. d. Ta po napačni analogiji tvorjeni genitiv na -i je prešel iz narečja deloma tudi že v književni jezik, čeravno z zgodovinskega stališča ni upravičen. Ker nam torej češčina sama podaja rešilni drog v podobi roditelja na -i, mislim, da nam nikdo ne bo zameril, če bomo sklanjali vsa ženska soglasniška imena po i-deklinaciji. Za vzgled „cerkev“ se ne moremo odločiti, ker sklanjamo tako le samostalnike na -ev, ne pa tudi na -v ali celo na -m. Čitatelj naj še pomisli, da sta slovenska „povodenj“ in češka „povodeň“ istovetni; vendar spada naša povodenj k i-deklinaciji, češka povodeň

pa k mehki a-deklinaciji brez končnice. Rodilnik se torej glasi v slovenščini povodnji, v češčini povodně, ne pa povodni. Iz tega sledi analogija v edninskem rodilniku: č. Plzně -- slov. Plznji.

6. Nekoliko imen ima obliko pridevnikov na -ý, á, é, kakor Slaný (Schlan), Třebová (Trübau), Vrané. V imenovalniku in tožilniku ne izpreminjajmo -ý morebiti v slovenski -i, ker je izreka obeh ista; le imena srednjega spola na -é je treba prilagoditi slovenščini s končnico -o, rod. -ega, namesto -ě, torej Vrano, -ega. Prvotno so imeli taki kraji imena, obstoječa iz pridevnikov, ki so se ohranili, in samostalnikov, ki so se sčasoma zanemarili ali pozabili. N. pr. Slaný pramen, t. j. Slani vrelec, studenec. Še zdaj priča latinski napis, da je tam baje izvirala slana voda; tekom stoletij pa je v njej soli zmanjkalo in zdaj teče navadna. Stara ženica, ki je prišla po studenčnico, mi je pravila, da je iz nje izborna — kava. Sklanjatev je pridevnika: Slaný, Slanega, Slanemu, Slaný, Slanem, Slanim; — Třebová, Třebove i. t. d. kakor v slovenščini Vransko, -ega. Dalje moškega spola, n. pr. Jesený; ženskega Hluboká (Frauenberg pri Budějovicah), Blatná, Teplá (Tepl pri Marijanskih Laznjah), Planá (Plan); srednjega spola Jílovo, (Jílové, Eule), Jablonno (Jablonné, Deutsch-Gabel), Hostinno (Hostinné, Arnau).

Potrebovali bi češko-nemški in nemško-češki seznam krajevnih men z označbo spola in sklanjatve in sicer le onih imen, ki so sedeži državnih uradov ter industrijskih podjetij in rojstni kraji čeških zaslužnih mož na Češkem, Moravskem in v Šleziji.

J. R. Glaser:

Poleten popoldan.

Sediva v senci sama
in vse je tiho nad nama —
le veter rahlo skozi les
od smrek in hoj v višavi
vonj krepak k nama plavi,
le veter žubori prek brez
in hlad njegov teče na naju —
vse tiho v najinem kraju . . .

In že je ljubezen kot kaplja vedno težja,
in rada bi tvojega obrežja.

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XVIII.

Kamen v mlinu melje, kar se mu naspe. V zadnjem zvezku Carniole (str. 98 nasl.) mi je pod naslovom „Imenoslovne črtice“ g. R. P. zopet nasul na žrtevni kamen kritike vrhano merico mletve. Kakor se nerad iznova lotim že premlelih in zame pravzaprav rešenih vprašanj, vendar se temu ponovnemu premlevanju ne morem lahko izogniti, ker je brati v dotični repliki nekaj meni podtaknjenih trditev, ki si jih ne smem pustiti kar tako meni nič tebi nič podtakniti, — je tudi vmes tako zasukana trditev, ki takorekoč mene dolži istega pregreška, namreč podtikanja, — in tako zasukanega očitka ne morem pustiti, da bi obvisel kot pega na ščitu pisateljskega mi poštenja.

Gosp. R. P. pravi v Carnioli, da je po mojem mnenju treba pisati Ribnica, Bistrica namesto Ribnica, Bistrica, njegovo mnenje pa da je temu diametralno nasprotno — ter mi očita, da sem še pred štirimi leti bil vnet za Résnico proti Résenici, zdaj pa da sem mnenje menjal — ali iz prepričanja? ali pa iz kljubovalnosti. V tistem namigu na neko umišljeno mi kljubovalnost, ki hoče baje za vsako ceno samo izpodbiti nazore g. R. P. — pa magari s predsedlavanjem — v tistem namigu bi mogel videti kvečemu neko nenavadno drzovitost, da ne rečem nesramnost. Popolnoma brez vsake svojeglavnosti menda ni nihče, dokler svoje zmote jasno ne uvidim, seveda tudi jaz ne, — vendar mislim, da je dobro, če človek, predno to nakazno lastnost drugim očita, najpoprej natančno izpraša svojo vest in da potem, če zapazi, da je sam zelo zapleten v to slabost, vsako tako očitaje kar opusti. Dalje tudi mislim, da je moja — recimo z g. R. P. kljubovalnost — v lanskih sestavkih „o krajnih imenih“ prav jasno veljala neupravičenim trditvam zato, ker so te po mojem prepričanju krive, ne pa zato, ker so njegove; kaj me briga, kdo trdi, kaj se trdi, mi je važno. Ko sem torej videl tisto razglašanje na debelo počez odmerjenih pravil, s tistim brezizjemnim „nikdar, vedno“ opremljenih, s tistim samozavestnim „brezdvomno, jasno, očitvidno“ našopirjenih, tedaj se mi je zadelo potrebno, da se temu modrovanju uprem — in uprl sem se, pa si še domišljam, da sem se uprl s precej jasnimi razlogi, ki so morda vendar vsaj pri nekterih razboritih čitateljih obveljali; obža-

lujem, če gospoda R. P. z njimi nisem mogel prepričati. — Četorej prav mirno in pazljivo preberem tiste lanske sestavke v Ljubljanskem zvonu, ne morem zaslediti nobenega posebnega menjavanja mnenja — ter mislim, da sem v celoti svojih razlag vedno enako trdil, da zahteva historični naš pravopis oblike Bistrica, Résnica, Ribnica . . . prostonarodno pravorečje pa da se nič ne protivi oblikam Bistrca, Résenca, Ribenca . . . oziroma, da se sufiks „-ica“, če ni naglašen, gladko ujame s sufiksom „-iča“ (ица), da bi torej potemtakem pravzaprav te oblike ravno tako lahko pisali, kakor one, da jih pa začnimo v knjigi tudi res pisati, tega pa nisem, kolikor se vem spominjati, nikoli nikjer zahteval. Če torej kdo ali tvrdi ali trdi, da zahtevam jaz pri Ribnici kako izpremembo dosedanje pisave, da hočem namesto književne Ribnice tudi v naši knjigi spraviti v veljavo bolj domačo Ribenco, mi menda nekoliko preveč podtika. Moje geslo v takih vprašanjih je „quieta non movere“. Če sem pa res v svoji dremljivosti kedaj kaj takega zahteval, naj se Bistrica in Ribnica zamenjata z Bistrco in Ribnco (g. R. P. tvrdi, da to zahtevam!), — tedaj ponižno prosim, naj se mi ta gotovo v polsnu izražena zahteva izpregleđa in pozabi, kajti na polsanjača se ni zanašati. — — Toda bodimo resni! O čem se je prerekanje naše začelo? Povod je dala nepremišljena trditev: „Nastavek -ica (ица) se nikdar ne nahaja v krajevnih imenih.“ Temu nasprotuje dejstvo, da kar je mogoče pri navadnih apelativnikih, mora biti mogoče tudi pri lastnih imenih. Po Miklošičevi primerjalni slovnici (II, 315) pa napravlja sufiks „-iča“ (ица) iz ženskih и-debel pomanjševalnice n. pr. kadca (mala kad), klopca (nizka klop), vrvca (drobna vrv). Enako torej tudi v krajnih imenih: Rebrce (vélike in male), Strmca (mala strm). Ravenca (mala raván), Lokevca (mala lokev). Če imamo torej poleg „raven, ravni“ tudi vsoprednico „ravna, ravne“, imamo seveda tudi dve vsopredni manjšalnici „rávenca“ in „ravnica“. Prvo imamo menda v imenu „Rávnace“ pri Suhorju onstran Gorjancev, t. j. Rávence (рáвньице), drugo v imenu „Ravnica“ pri Blokah. Po Miklošiču sta se v tej točki ravnala tudi Pleteršnik in Levec (pravilo 424). — Dalje se dá konštatirati, da se tem manjšalnicam od ženskih и-debel po prostonarodni izreki približujejo tudi vsi samostalniki na -ica (ица), če je ta sufiks nenaglašen. Tako smo torej bili prišli do oblik Ribnica (Ribénca). — Prim. Ljublj. zv. XXXIII, 75, 153, 550.

Napravimo malo primero med izvajanjem in sklepanjem v enem in drugem slučaju. Trdil sem, da nenaglašeni sufiks „-ica“ v prostonarodni izreki velja za „-ыца“, pa da bi lahko pisali v takih

primerih prosti „-ca“, nisem pa rekel, da ga pišimo tudi tam, kjer se je sufiks „-ica“ že udomačil. Lahko bi pisali „Óselca, Ribenca“, ker smo se pa oblikam „Óslica, Ribnica“ že privadili, nam ne kaže novotariti ter ostanimo pri starem, in prav tako mislim, da bi tudi lahko ostali pri obliki prstonarodne izreke, kjer je bila ta doslej v navadi, zlasti tedaj, če nam ni jasna etimologija imena. Čemu bi novotarili z oblikami Kóčina, Ráčina, Skaručína, namesto običajnih oblik Kočna, Račna, Skaručna — in Kiloviče, Voláviče, Vévíče namesto dosedanjih Kilovče, Volavče, Vevče . . . če niti ne znamo razlage imen. Če torej g. R. P. pravi, da je po mojem mnenju treba pisati Ribenca, Bistrca . . . , tedaj mu za odgovor ne bom zadirčno klical: „Kje sem jaz kaj takega trdil? Obrekovanje!“ Na vse zadnje bi se iz mojega besedovanja dalo morda kako kaj takega tudi sklepati in po ovinkih izvajati. Torej odjenjam!

Zdaj pa pogledjmo drugi slučaj. G. R. P. je pisal: „Nastavek -ica se nikdar ne nahaja v krajevnih imenih, krajevna imena obrazuje samo končnica „-ica“, ki pomenja kraj, kjer se kaj nahaja, ali kraj, ki je koga svojina, n. pr. Glinica je kraj, kjer je glina“. Jaz sem proti temu naglašal, da -ica nikakor ni lokalni sufiks, kakor n. pr. „-ava“ (dobrava, cikava, puščava), „-ina“ (dolina, planina, jázbina), „-išče“ (kopišče, križišče, lanišče), „-lo“ (pojilo, počivalo, znojilo). To moje naglašanje se mi je zdelo naravno in proti omenjeni razlagi popolnoma upravičeno. Toda glej ga šmenta! — Pride replika in s sapozapornim ogorčenjem vpraša: „Kje sem jaz trdil, da se izvaja iz samega imena z nastavkom „-ica“ lokalno ime? Jaz sem samo trdil, da je glinica kraj, kjer se nahaja glina, in nič več“. — Jaz obrekovalec ga pa kar na celem obdolžim, da je trdil, da „samostalnik +ica“ dá lokalno ime. — Kajne, tistega razlaganja »krajevna imena obrazuje samo končnica „-ica“, ki pomeni kraj...« nikakor ni mogoče tako razumeti, kakor sem ga razumel jaz? tako razumevanje je res golo zavijanje in podtikanje kali. — Če pravi kdo „končnica -ica pomeni kraj“, tedaj je to po mojih mislih prav toliko, kakor „končnica -ica je lokalni sufiks“. Ravno to pa ni res, ampak končnica -ica ali feminina deminuirá ali pa moška imena pofemininja ali pa pridevnike posubstantivlja.

Včasih pač tudi sofistérija vsega ne zagladi in ne zakrije — in če sem kaj nepremišljenega trdil, je bolje molčati in si točno zapomniti popravljeno razlago, nego pa nerodno se zagovarjati „Jaz tega nisem trdil“. In g. R. P. bi bil menda tudi bolj modro storil, da bi bil svoj protest „tega nisem trdil“ lepo zamolčal, kajti v

besedah „končnica -ica pomeni kraj“ je vendar dovolj jasna trditve. Jasnejše trditve za povod mojemu očitaniu pač ni potreba. —

Pri razlagi „Glinice (glinnice)“ torej ni dremal bonus Homerus, pač pa je dremal Zoilus Homeromastix, če že mora biti malo dremanja. — G. R. P. povdarja tudi, da njegova zahteva, da mora stati pred sufiksi -ca (-ce), -ča (-če), -na (-ne) vselej tudi i, da je tedaj popolni sufiks vselej le -ica, -iča, -ina, nikdar pa ne -ca, -ča, -na — da ta zahteva ni nobeno novotarstvo, ampak samo „restitutio in integrum“. Če bi bilo to res, bi slovnice sploh ne smele poznati sufiksov „-ica, -ina“ za noben slučaj, kajti kar je mogoče pri apelativnikih, je v enaki meri mogoče tudi pri krajnih imenih. To stoji! Lepa „restitutio in integrum“ bi bila to, če bi po zahtevi g. R. P. namesto Borča, Fevča, Davča, Ljupča . . . začeli pisati Bóriča, Féviča, Dáviča, Ljúpiča — in če bi začeli izpreminjati Braslovče, Vikerče Zvirče . . . v Brasloviče, Vikeriče, Zviriče itd. Sploh vidimo v pisavi g. R. P., da je zelo vnet za „restitutio in integrum“ in za vsopredno z njo lagotnost izgovarjanja. „Vzgubiti in vzpodbiti, vtorej, navsproten, vspromeniti (namesto izgubiti, izpodbiti, oziroma zgubiti, spodbiti, torej, nasproten, izpremeniti ali spremeniti), dalje trditi za trditi, povskusiti za poizkusiti ali poskusiti“ to so same take blagoglasne obnove. Res, če bomo slovenščino še nekaj časa tako blagoglasno obnavljali in navstromno vsprominjali, bojim se, da bo kmalu podobna svraki, a ne samo svraki s pavovim perjem, kakor pravi g. R. P., ampak tudi sraki s sračjim in vranjim grakanjem. — Le tvrdo vtorej, da se nam s prelagotno gladkobo pisave še značaj ne pomehkuži! Obnavljateljji prvobitnih oblik ali oblikov bodo seveda kmalu začeli pisano gledati vsakdanje take besede, kakor so n. pr. preska, zaska, zatka, priča, socka i. t. d. Oblika (Form) in izreka (Aussprache), ki sta tudi v nemščini fem., ne veljata več, vspromenili so jih v „oblik, izrek (Ausspruch)“. „Točka“ in „točen“ tudi ne veljata več, „tačka“ (da vsaj nekoliko spominja na tačico — Pfötchen) in „tačen“ se imata glasiti. Glede „tačke“ je sicer stalo (Cvetje VIII, 5) upravičeno vprašanje, zakaj bi se ogibali pike, toda točnosti pa vendar ne moremo lahko zameniti s pičnostjo — in meni se zdi, da je pravo pogodil Pleteršnik, da je (II, 673) sprejel obliko „točen“. — Če torej brez mnogih pomislekov rabimo „muka“ (Qual) in ne vpoštevamo oblike „moka“ (мѡка), če pravimo „Tržaška luka“ brez ozira na obliko „loka“ (лѡка), čemu bi ravno pri „točen“ še pomišljali? — Sicer je pa „restitutio in integrum“ dosti težavno geslo, — to vé tudi Perovščak s Perovega.

Ivan Lah:

Roman o gospe Ani in študentu Avreliju.

5.

O ljubezen, ki objemlješ človeška srca in jih družiš v sladkih sanjah, kako čudna je tvoja sila, ki očem vzame vid in ustom besedo! Kakor slepi so oni, ki ljubijo in ne vidijo sveta okoli sebe, kakor ga vidijo drugi, ampak se jim kaže mnogo lepši, sanjam podoben, zato ne vidijo v njem nič zlega in slabega. V svojih srcih začutijo, da je življenje neskončno lepo in da hrani v sebi nebeško srečo. Ko pa hočejo govoriti o tej sreči, zapazijo, da nimajo besedi, s katerimi bi govorili o nji. Tako se je zdelo Avreliju naenkrat, da se je svet okoli njega izpremenil. Vsa družba, ki ga je obdajala, se mu je zdela popolnoma drugačna, vsi obrazi okoli mize so se smejali z odkritosrčnim smehom in iz vseh oči je sijala srčna dobrohotnost. Luči na steni so bolj jasno svetile in po visoki dvorani so se razlivala barve kakor pisani žarki in se strinjale v čarobne kolobarje, ki so obdajali vse obmizje kakor venec, spleten iz solnčnih žarkov. Avrelij je čutil, da je srce napolnilo mogočno čustvo, ki želi objeti ves svet in izpregovoriti nebeško lepe besede. Toda ko je pomislil, kako bi izrekel one besede, ni našel v vseh jezikih, ki jih je znal, izraza za veliko čustvo, ki je ležalo globoko v srcu. Zato Avrelij ni z nikomer govoril, ampak je molče iskal besedo, ki jo razodene gospe Ani, kadar vstanejo od večerje in začnejo razgovor.

V tem ga je zmotil mestni svetovalec, ki je sedel ob njegovih strani; prijel ga je za roko in rekel:

„Zdi se mi, dragi gospod, da tudi vi premišljate o pesmi, ki jo je zložil naš veleučeni gospod profesor Grizelius kneginji na čast. Vi ste študent in študentje imajo mnogo časa, da se bavijo s pesniki.“

„Res,“ je odgovoril Avrelij, „pesem našega profesorja je bila zelo lepa. Vredna je bila visokega gosta, ki sedi med nami.“

„Toda meni je bolj ugajala beseda, ki jo je izpregovoril gospod Terramyszka, kajti taka beseda prinese smeh na usta in dobro voljo v srce.“

„Tudi taka beseda je primerna in potrebna o pravem času,“ je rekel Avrelij. „Priznati, se mora, da ni najlažja stvar, izpregovoriti o pravem času pravo besedo.“

„Imate prav, mladi gospod,“ je rekel mestni svetovalec, „kar se mene tiče, moram priznati, da za take stvari nimam daru.“

„Tudi meni se zdi, da je treba k temu mnogo vaje.“

„Vi ste mladi in se lahko še vsega naučite. Vidi se vam, da ste še tuji v višji družbi, kjer je predvsem treba prave zgovornosti.“

Tako se je nadaljeval pogovor. Avrelij je odgovarjal nepremišljeno na vprašanja starega gospoda svetovalca, pri tem pa je gledal čez mizo gospo Ano, ki se je pogovarjala s svojim sosedom.

Gospa Ana je čutila na obrazu ljubezni polne poglede študenta Avrelija, bila je vsa zardela in se ni upala ozreti vanj. Tudi nji se je godilo kakor študentu Avreliju: srce ji je bilo nemirno in glas se ji je tresel. Ko je gledala po zbrani družbi, ni videla nikakih obrazov, ampak se ji je povsod kazala njegova lepa, vesela glava s košato frizuro.

„Gospod, ki sedi nasproti vam,“ je rekel mestni sodnik gospe Ani, „se mi zdi še mlad plemič, ampak meni ugaja.“

Gospa Ana se je teh besedi ustrašila, kajti bala se je, da je mestri sodnik uganil njene misli.

„Tudi meni je mladi gospod neznan,“ je odgovorila, „gotovo je še študent in se pripravlja za dvorno službo.“

„Naše mesto se more ponašati s svojimi učenjaki in pesniki, tudi mladina obeta najbolje . . .“

„Da,“ je rekla gospa Ana, „v vsem se kaže, da se goji veda in umetnost.“

„Ali se vam ne zdi, da je bila kneginja zelo ginjena?“ je vprašal mestni sodnik.

„V gotovih trenutkih so naša srca bolj dovzetna za lepe besede,“ je rekla gospa Ana.

„Posebno, če prihajajo iz srca,“ je dostavil mestni sodnik in se je ozrl k svojemu sosеду na desno, ki ga je vprašal nekaj potihoma na uho. Gospa Ana se je ozrla na študenta Avrelija in je čutila njegov vroči pogled. Gledala ga je vdano in mu je hotela reči lepo besedo, toda njene ustnice so tiho zatrepetale. Zaslišala je za seboj svoje ime.

6.

Kneginja, še vedno obdana od gospodov, se jeanimala za posamezne osebe in je že dolgo opazovala gospo Ano, ki se ni menila za to, kaj se godi okoli kneginje. Zato je vprašala gospo de Champillon, kdo je ona dama, ki sedi na koncu vrste.

„Zdi se mi,“ je rekla, „da je ponosna na svojo krasoto, kajti ogiblje se naše družbe. Ali je morebiti užaljena, da je tako daleč njeno mesto.“

Gospa de Champillon se je primaknila h kneginji in je zašepetala na uho:

„To je gospa Ana, žena dvornega služabnika. Pri veliki vojvodinji je izgubila milost in ne sme na dvor.“

Kneginja se je ozrla.

„Pri vходу v grad se mi zgodil neljub slučaj, da sta se kočiji zadeli.“

„To je grozno“, je vzkliknila gospa de Champillon, „to ni bil slučaj.“

Kneginji se je zmračilo čelo.

„Želela bi pozneje govoriti z njo,“ je rekla in se obrnila v drugo stran.

Ta pogovor so slišali nekateri dvorniki, ki so stali v bližini; toda gospa Ana je vse tako očarala s svojo krasoto, da niso verjeli pripovedovanju gospe de Champillon; tudi gospod Terramyszka je označil oni slučaj za konjske kaprice, zato ga je kneginja nemilostno pogledala. Edini gospod de Champillon je govoril o tem z drugimi in je glasno ponavljal ime gospe Ane. Gospa Ana je slišala pogovor in je slutila nakane svojih sovražnikov; toda v tem trenutku se ji je zdelo, da vidi pred seboj študenta Avrelija v vsej njegovi sili in je upala na njegovo pomoč. Začutila je, da je na vsem svetu sama, edini on ji je blizu, popolnoma blizu. —

Med tem so zaropotali sedeži, kajti kneginja je vstala. Hotela si je odpočiti v krogu dam in želela govoriti z nekaterimi osebami. Vsa družba se je kneginji priklonila in večerja je bila končana. Točaji so nalivali vino. Družba se je zbrala v gruče okoli miz, kjer se je razvnel živahen pogovor.

Avrelij se je sešel s profesorjem Grizelijem, ki je bil zelo srečen zaradi svojega velikega uspeha.

Med tem je pristopil gospod Terramyszka, ki je začel pogovor z Avrelijem.

„Če se ne motim,“ je rekel, „sem vam obljubil besedo. Kneginja se zanima za vas. Ali imate kako posebno željo?“

Avrelij se je priklonil.

„Želim, da bi bil po volji njeni milosti in da bi me v svoji naklonjenosti priporočila veliki vojvodinji.“

„Da, to se lahko zgodi. Ali znate dobro sukati meč?“ je vprašal gospod Terramyszka.

„Tako vprašanje samo dokazuje vaš dvom, ki ni opravičen,“ je rekel Avrelij.

„To me veseli, da najdem v vas odločnega kavalirja, ki se ne boji odločnega odgovora. Ali morete za to podati potrebnih dokazov?“

Profesor Grizelius, ki je poslušal ta pogovor, je posegel z besedo v pogovor:

„Gospod, priznati moram, da je gospod Polovic čast naše akademije.“

„To je na vsak način lepa lastnost,“ je rekel gospod Terramyszka. „Upam, da bo tudi kot kavalir na svojem mestu. Nasproti vam je sedela najkrasnejša dama, kar sem jih videl,“ je pristavil tiho Avreliju na uho, „in zdi se mi, da ji ni mnogo do drugih kavalirjev. Zato pazite, kajti sovražniki so blizu. Kdor ljubi krasno ženo, mora znati sukati meč. Govoril bom za vas.“ S temi besedami je odšel.

Avrelij je gledal za njim in se mu je zdelo, kakor da je velik temen oblak zamračil prejšnjo svetlobo po dvorani. Prijel je za svoj meč in se mu je zdelo, da bi na mestu prebodel vsakega, ki bi si upal z najmanjšo besedo govoriti proti gospe Ani. Čutil je v sebi toliko moči in poguma, kakor še nikoli poprej.

Med tem je kneginja sedela v krogu dam in se je naenkrat obrnila h gospe Ani, ki je sedela nekoliko oddaljena od nje.

„Ni mi bilo prijetno,“ je rekla, „da sva se tako srečali.“ Njen obraz je bil resen.

„Prosim odpuščanja, milostiva gospa, je rekla gospa Ana in se je priklonila, „jaz nisem bila kriva.“

„Verujem, to je bil samo slučaj,“ je rekla kneginja in iz besedi se je čulo očitiranje.

„Da, neprijeten slučaj, milostiva gospa, ki bi se lahko tem bolj krivično razlagal, ker se je zgodil pri meni.“

„Pri drugih bi se sploh ne bil zgodil,“ je rekla gospa de Champillon.

Toda kneginji je naenkrat postalo žal gospe Ane; pogledala je njen čisti nedolžni obraz in je takoj čutila z njo usmiljenje. Zdelo se ji je, da ji je delala krivico. Vstala je in šla k nji.

„Verujem vam, draga gospa,“ je rekla z izpremenjenim glasom, „ne hotela bi vam delati krivice.“

Gospa Ana ji je hvaležno poljubila roko.

„Ali imate kako posebno željo?“ je vprašala kneginja.

„Prosila bi, da bi me priporočili veliki vojvodinji,“ je rekla gospa Ana s trepetajočim glasom.

„Zanašajte se na mojo naklonjenost,“ je rekla kneginja.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Rado Murnik: Lovske bajke in povesti. „Knjižnica Slovenskega ilustriranega tednika“ I. zvezek. V Ljubljani 1914. 8°. 190 str. Vež. 2 K 50 v.

Naši Slovožoki in Besedavljji bodo imeli z novo Murnikovo knjigo večje veselje nego Nimrodi, čeprav se dejanje in nehanje vseh dvanajst črtic vrti okrog lovskega in živalskega življenja. Zakaj Murnikove povesti in njih bogati besedni zaklad, ki ga je nedvomno jezikoslovno nadahnjeni Rado Murnik natrpal v pričujoče črtice — naj si bodo bajke ali pripovedke ali dramski prizori — bodo tistim, ki cenijo pisanost izražanja, dovtipkarstvo v umetno zverženih perijodah, obilico bujnih atributov, drznih primer, vratolomnih paradoksov, humor bolj v besedah kakor v situaciji, in ki imajo vrhu tega smisel za košatost naše lovske slovenščine — prav posebno ugajale. Kaj pa poreko lovci, namreč pravi lovci, ne vem. Sicer pozna Murnik, kakor pričajo te črtice, veselo in veseljaško lovsko življenje skoz in skoz, naj si ga je že sam doživel ali si dal o njem pripovedovati, pa vendar je v njih več hudomušne „zafkazni“, da govorim po Murnikovo, kakor da bi se mogli resni možje, kakršni so pač vsi pravi lovci, ob njih odkritosrčno zabavati. Pa saj niso namenjene lovcem, ampak ljudem, ki se jim hoče lahkotnega razvedrila. Kdor pa hoče iskati v Murnikovem jeziku še kaj drugega — bo našel tudi to: zakladnico domačih lovskih izrazov, ki si jih je avtor očitno več let zabeleževal in jih ob tej priliki porabil in zabeležil, da se otmejo pogube; dokaj pa jih je tudi sam po večini srečno skoval. Drugi zopet lahko zasluti v tej ali oni črtici satirično namero, ki pa ni nikjer jedka in rezka. — Menda je v zvezi z lovskim življenjem, da se zaplete v dejanje in še prej v besede marsikaka banalnost, ki se da upravičiti v osorni realnosti; a vendar je, menim, „bastardiranje divjih zajkelj s fazani“ ali delo „titularnih“ pesnikov, ki so „v potu svojega obraza zastonj molzli vsak svojega impotentnega Pegaza v zraku“ že onkraj mej dopustnega humorja. Banalnost, čeprav po nemško izražena: „So eine Kofedra ist doch kein leerer Wahn“, ne sodi med najboljše dovtype. Koliko več dovtipnosti je v lastnosti čuvaja Pokalice, ki „je znal jesti ko zmaj, piti ko povodni mož, govoriti pa kakor jezični dohtar“! Ali v nedvomno pretirani trditvi, da „se nihče tako razuzdano ne laže kakor slovenski pisatelji“. —

Murnik ima svoj slog: preprosto dejanje garnira z obilico nadevkov in pridevkov, tako da kar mrgoli krasečih in govorečih epitetov. Primerov za to najdeš, če hočeš, na vsaki strani. Kar eno odprimo! Str. 39: „Veter, nebeški hlapec, pometa suho listje . . . Jako lahkomiselná gosposka muha v zlatem fraku pa pleše z enako razuzdano, koketno prijateljico okoli rdeče gobe pohujšljivi tango.“ i. t. d. Mojster je Murnik v izbiranju lastnih imen, značilnih in zvočnih ob enem. „Rekordavzar“ se utegne prijeti marsikakega lovskega bahača; mesar Klobasar, čevljar Migomig, trgovec Pipopuh pričajo vsak o sebi. Novo stvarjeni pridevniki so včasih na prvi pogled eksotični: „napetolici gospod Duhek“, „pirhastolici gostilničar“. —

Podjetništvo „Slov. ilustr. tednika“ je pričelo s to lično knjižico, ki ji v tehničnem oziru ni nič prirekati, izdajati svojo lastno knjižico. Da bi imela le srečnejšo usodo kakor marsikatera zbirka, ki smo jo imeli v preteklih in polpreteklih časih!

J. Wester.

Izbrane narodne pesmi hrvatsko-srbske. I. Junaške pesmi starejših časov. Priredil dr. Branko Vodnik. (Hrvatska knjižnica Matice Slovenske, knjiga VI.) Ljubljana 1913. 80. 292 str.

V tej drugi izdaji Vodnikove (Drechslerjeve) antologije srbsko-hrvatskih narodnih pesmi je ostala razdelitev v osem skupin ista, četudi so dobili nekateri cikli izpremenjeno, značilnejšo vsebino. Zbirka nudi zaokroženo celoto; uvodi podajo dovolj, kar je vobče v razumevanje narodne epike potrebno, v podrobnostih bi pa tuintam še kaka opazka ne bila odveč. — Dr. Ilešič je zbirki dodal še deveti cikel v cirilici, štiri vstaške pesmi. Dodatno jim sledi še pesem „Sveti Sava“, „ki nas uvaja v začetke srednjeveške srbske kulture.“ Za naše razmere potreben je bil dodani „Tolmač“, ki obsega opazke o čitanju verzov, kratko slovniško navodilo in slovarček. Tudi zemljevid na koncu knjige utegne kljub svoji primitivnosti čitatelju koristiti. Antologija se je naši srednješolski mladini omilila; nova izdaja, ki je izšla ob stoletnici prve Vukove zbirke, naj drami zanimanje in vzbujajo občudovanje jugoslovanske pesniške duše tudi med širšim slovenskim občinstvom! š.

Pripis sourednika „Izbranih narodnih pesmi“: Vodnik je uredil pesmi splošno-narodne, starejše narodne epike, jaz pa sem dodal pokrajinsko epiko, torej junaške pesmi novejših časov. Vodniku hvalo, meni — kritiko, češ, da sem izbral pesmi brez okusa, n. pr. Jelačićjado. Poudarjam, da so „junaške pesmi novejših časov“, razen „Tugovanja z maja na Lovčenu“, vzete iz pesmarice, ki jo je za „Matico Dalmatinsko“ (1912) uredil tudi — dr. Branko Vodnik. To je sicer samo na sebi irelevantno, a v danih prilikah je treba tudi to povedati, ker se pri nas pesem zdi lepa, če jo je zložil ali izbral x, a grda že samo zato, ker jo je zložil ali izbral y. Nič pa ne prikrivam, da mi je pri uredbi zbirke šlo močno za to — kakor tudi Vodniku, zato toliko ciklov! — da bi snovno postala čim kompletnejša. Želel sem, da bi vsi veliki jugoslovanski pokreti v zbirki dobili svoje mesto, in tu Jelačić ni mogel manjkati; zato ga je sprejel v knjigo „Matice Dalmatinske“, ki hoče biti istotako popolna, tudi dr. Vodnik. Vsekakor je zanimivo, da je vitez leta 1848., ki so se ga starci naše dobe še spominjali, oseba narodne pozije. Sploh bi pri takih knjigah, ki imajo najtesnejšo zvezo s celoto narodnega življenja in veličino narodnih idej, ne smeli za merilo presoje jemati edino „poetičnosti“; to-le najdemo lahko marsikje, tudi pri Nemcih, a pouka o Jugoslovanstvu ne povsod. V življenju narodov je „poetičnost“ le ena izmed sil, ki odločujejo o njegovi bodočnosti, in niti ni glavna, zlasti če se izgubi v stvarih, ki ne pomnožujejo življenskih sil, ampak še tiste uničujejo, ki so bile. Končno še eno: Enemu je kaka pesem krasota, drugemu ne velja nič, a oba se bosta sklicevala na svoj — okus in „umetniški“ instinkt!

Dr. Fr. Ilešič.

Philippović Mijo, O vilinim rašljama. Zagreb, 1914. Preštampano iz časopisa „Inženjer“. 32 str. Cena 60 v.

Inženir 20. stoletja je napisal razpravo o čudotvornih „vilinskih rašljah“, o čudoviti „vilinski šibi“, ki pokaže človeku, kje je v globini zemlje najti vodo. Stara Mojzesova palica, ki je žejnim Izraelitom pričarala vodo iz suhih tal, se je obnovila v rokah inženirskih. Novembra meseca 1913 je o tem v Zagrebu predaval nadinženir Mijo Philippović in sedaj čitamo to predavanje tudi v tisku. Philippović poroča o dosedanjih nazorih glede „Wünschelrute“ in o najnovejših tehniških poskusih, ki žele staro čudo postaviti na tla fizično-psihičnih zakonov. Smisel čudo-

vite „Wünschelrute“, ki v pravlji kaže lego kovin, skritih globoko v zemlji, in strujanje podzemne vode, je po narodnem govoru dobro podan z izrazom „vilinske rašlje“ (= razsohe, vile) ali „vilinska šiba“, torej rašlje, ki jim same vile dajejo moč. Po Hermovi kačasti palici, ki otvarja duri podzemnega sveta, se je nekdanja „Wünschelrute“ nazivala tudi „virgula divina seu mercurialis“. Človeka, ki išče vodo s pomočjo vilinskih rašelj, imenujejo Nemci „Rutengänger“; taki „Rutengängerji“ (vilinščaki?) so do 18. stoletja bili uradno zaprisežene osebe, a od tedaj do 20. stoletja so bile vilinske rašlje za tehniko zavržena beseda. Zdaj pa zopet vstajajo. Vedno več zemlje se kultivira in živeti hočejo ljudje tudi tam, kjer je voda skrita pod peskom in skalami Bog ve kje. Nemci so to čutili zlasti v svoji „Jugozapadni Afriki“, in baš tam je gospodarski svetnik pl. Uslar izvršil mnogo uspešnih poizkusov. Tehnični žurnali so začeli o tem pisati; na Nemškem se je ustanovila „Zveza za razbistrenje vprašanja vilinskih rašelj“. Inženirji in narodni gospodarji hočejo stvar teoretično rešiti — seveda ne v plašču srednjeveškega praznoverja niti v službi vraga, za čigar orodje je vilinsko šibo smatrala cerkev — in jo praktično izkoristiti. Narodopisec, tehnik in narodni gospodar se znajdejo ob istem predmetu.

Dr. Fr. Hešič.

„Zvesti Fridolin“? V Jagičevem „Archivu“ (XXXV, str. 514 sl.) poroča prof. Polívka o nekaterih monografijah Emanuela Cosquina, kjer ta francoski učenjak razpravlja o izviri raznih pravlji, tako na pr. o legendi sv. Elizabete portugalske in njenega zvestega paža, ki je po svojem glavnem motivu enaka znani povesti o „dem treuen Knechte Fridolin“. Polívka dodaja tu sam mnogo slovanskih sličnic, tako neko severnobolgarsko, ki pripoveduje, kako je neki trgovec pregovarjal svoje ljudi, naj na travniku ubijejo njegovega zeta, a da je bil sam ubit, ko je šel gledat, ali se je njegovi želji ugodilo. Motiv takemu nasvetu ali ukazu je ljubosumnost ali lakomnost. Prihaja mi tu na misel, ali ni refleks tega motiva tudi v slovenskem „Rošlinu in Verjanku“?

Dr. Fr. Hešič.

Nekrologi

† **Vatroslav Holz.** Dne 9. maja t. l. je umrl v Ljubljani tik pred svojo 70letnico širom slovenske domovine znani pisatelj Prostoslav Kretanov. Iz skromnih razmer se je dvignil vrli sin Slovenskih goric po talentu in vztrajnem delu do uglednega mesta. Pot svojega življenja je opisal v noveli „Idealist“, v „Romanu umetniškega samouka“ in v zadnjih svojih spominih „Povabljen nepoklicanec“. Kot uradnik banke „Slavije“ je križem prepotoval domovino, štel je povsod nebroy znancev in prijateljev, ki ohranijo vedno zgovornega, odkritega Ahasvera III. v najlepšem spominu. Svoja potovanja, mnogo življenjepisov, študije o naših slikarjih in kiparjih je priobčeval v Slovenskem narodu, v Edinosti, Soči, obeh Slovanih in Ljubljanskem zvonu. Našemu uredništvu je izročil še dva meseca pred svojo smrtjo prvi del Spominov na Janka Kersnika. V mlajših letih je sodeloval pri Pajkovi „Zori“ in „Kresu“, kjer se je poskušal tudi kot pesnik. Svoje spise, tiskane in v

rokopisih, je zapustil „Matici Slovenski“; med temi utegnejo zaslužiti, da se izdajo „Sto znamenitih mož, spomini na osebno občevanje z njimi.“ Vrlemu rodoljubu časten spomin!

† **Dr. Anton Dermota.** V najlepši moški dobi je umrl v Gorici 3. maja t. l. odvetnik dr. A. Dermota, soustanovnik in mnogoletni urednik socialne revije „Naši zapiski“. Bil je eden prvih akademično izobraženih inteligentov, ki so stopili v slovensko socialno demokratično stranko, v kateri je užival rajni velike simpatije. Prevajal je iz češčine za Gabrščkovo Slovansko knjižnico, poslovenil je med drugim Macharjevo „Magdaleno“ in Laichterjev roman „Za resnico“, ki ga priobčuje sedaj „Zarja“. N. v m. p.

† **Dr. Jovan Skerlić.** Dne 15. maja ob 3. uri zaran je po dvodnevni akutni boleznii v Belgradu umrl univerzitetni profesor Jovan Skerlić, jedva, 37 let star. Nepričakovana vest o njegovi smrti je težko zadela znanost, umetnost in politiko, a najteže princip, ki je prešinjal vse njegovo delo, namreč jugoslovanstvo, preporejajoče sedaj Srbe, Hrvate in Slovence. Pokojnik je bil profesor-učitelj, profesor-znanstvenik, urednik-kritik in politik, duh sinteze vsega narodnega življenja; pisal je politične članke, govoril v državni skupščini, imel v evidenci vsako srbsko knjigo in vsak srbski dijaški list, je predaval in se zapletal v ostre debate in polemike, a povsod mu je lebdela pred očmi nastajajoča „jugoslovanska nacija“, ki je nanjo zrl s stališča absolutnega edinstva srbohrvatskega.

Skerlić se je narodil v Belgradu 8. avgusta 1877 kot sin trgovca Miloša. Ljudsko šolo in gimnazijo je absolviral v Belgradu, potem pa se je vpisal na filozofski fakulteti belgrajske visoke šole (lingv.-literarni oddelek) za francoski jezik in literaturo ter za teorijo o literaturi (prof. Bogdan Popović) L. 1899 se je vpisal za literaturo na vseučilišču v Lausanne (prof. Renard). L. 1901 je na literarni fakulteti te univerze promoviral za doktorja „des lettres“. Med tem je postal suplent na belgrajski gimnaziji „Kralj Aleksander I.“, a je bil iz državne službe I odpuščen. Septembra 1901 je bil izbran docentom za francoski jezik na belgrajski visoki šoli, a je bil I zopet odpuščen in brez svoje prošnje imenovan suplentom na gimnaziji „Dositej Obradović“ v Zaječaru. Filozofska fakulteta pa ga je z novembrom 1902 poklicala zopet za docenta. L. 1903/4 je bival v Monakovem in v Parizu, da bi izpopolnil svoje študije. Januarja 1905 je bil izvoljen za izrednega profesorja za literarno teorijo, a ta izbor se I ni potrdil, pač pa je marca istega leta postal izreden profesor za srbsko literarno zgodovino.

Skerlić je bil dopisujoči član „Kr. Srpske akademije“ in odbornik „Srpske knj. zadruge“, ki je zadnja leta stopila z „Matico Hrv.“ v slične odnošaje, kakor so se razvili med „Mat. Hrv.“ in „Mat. Slov.“

L. 1901 je Skerličev učitelj, Bogdan Popović, ustanovil književno beletr. revijo „Srpski knj. glasnik“. L. 1905 in 1906 ga je Skerlić urejal v družbi s prof. Pavlom Popovićem, a izza 1907 mu je bil edini urednik. Pod njegovim uredništvom je smotra zavladala v srbski literaturi in kritiki, tako da Skerličeva doba pomeni naravnost epoho v srbski književnosti. List je zadnja leta marljivo spremljal pojave slov. književnosti, a posebej tudi slovenske glasbe. To utegne biti uspeh konference jugoslovanskih kulturnih društev, ki se je decembra 1910 vršila v Ljubljani in ki se je je udeležil tudi Skerlić.

Začetkom l. 1914 je Skerlić v „S. knj. gl.“ otvoril anketo o ekavščini in ijekavščini v hrvatsko-srbski pisavi. On sam je odločno zagovarjal ekavščino; da

se pospeši razvoj enote jugoslovanske, je bil voljan žrtvovati srbsko cirilico v prilogo latinici. Bil je uverjen, da bo za deset let v Srbiji glavno pismo latinica. Kdor je poznal njegovo energijo, je mogel to verjeti, zlasti, ker je bilo verjetno, da Skerlić prej ali slej zasede ministrsko stolico, ki je bil zanjo že dvakrat določen.

Že iz vsega tega, kar smo doslej povedali, je jasno, da Skerlić ni bil človek knjige, kolikor bi bila ta-le ločena od življenja, marveč da je obdeloval oboje z enim delom. Skerlić je čital in pisal knjige, a pri tem stalno mislil na življenje, a ko je zrl v življenje, je snoval svoje knjige. Pa življenje ga je interesiralo ne samo kot istina, ki jo je treba analizirati, ampak bolj kot imperativ, ki priganja. Zato je imel smisla predvsem za ono književnost, v kateri se je izražala pozitivna življenska moč naroda, v kateri se je zrcalila vedra nada v bodočnost in iz katere je odsevala stvarna vrednost ljudi in stvari. Odlikoval je tiste pesnike, ki so zrl in pripravljali kosovske dogodke zadnjih let. Ni maral tistih „nians“ in polubojnosti, ker ni bil človek neizrazitih kompromisov, ne slabotnih pojavov v literaturi niti v politiki. Umetnost mu je veljala zlasti kot izraz ideje — sile. Govoreč o idejah socialistov Svetozora Markovića, jih ne razčlenjuje teoretično, ampak jih motri kot „ideje — sile“, t. j., prikazuje, kako so v njih verovali ljudje, kako so bile vzrok družabnim potresom in posebnim zgodovinskim dogodkom.

Zadnji spis Skerličev je ocena romana „Čedomir Ilić“ M. M. Uskokovića (S. knj. gl., 16. apr. 1914), vzporednika romanu istega pisatelja „Došljaci“. Vrlo obzirno in stvarno, a dosti odločno se obrača proti „junakom“ nedoločenim, nestalnim, neodvažnim, slabim, ki so kakor črvojedno drevo, katero pade pod prvim udarcem vetra, ki ne znajo, kaj hočejo, ki imajo tragično krivdo, da nimajo volje; odreka jim za Srbijo, odkoder je Čedomir Ilić, realnost, so mu književne fikcije. Istotam pravi: „Vsi ti idealisti vseh vrst, ki so hoteli veliko in svobodno nacijo ali srečen in svobodni narod, razumno in svobodno društvo, so ipak več vredni od onih, ki se v svojem življenju nikdar za nič niso zanesli, ki so tudi v najranejši mladosti bili „realni“ in „praktični“.

V tem naziranju združen z najnovejšo jugoslovansko generacijo, je posebno obsežno obdelal romantični mladinski pokret sredi prošlega stoletja („Omladina in njena književnost 1848—1871“). Tu nam je prikazal nacionalni in književni romantizem pri Srbih v zvezi z nemškimi romantičnim nacionalnim pokretom, z Mlado Italijo Mazzinijevo, nekoliko tudi z ruskim reformnim pokretom šestdesetih let prošlega stoletja in z istodobno francosko opozicijo proti Napoleonu III. Priznaval je, da je v oni omladinski književnosti več dokumentov nego monumentov; a naglašal je, da v njej nesporno velja „velika dobra volja, neštedno razvijana energija in lepo zaupanje v samega sebe. Taki napori, najsi tudi ne rode ploda, pomenijo napredek ter so izraz življenske moči, kulturne sposobnosti in progresivnega izpolnjevanja naroda.“

Kot duševni učenec Tainov, je obračal v svojih delih posebno pažnjo na kulturne prilike in duševne pokrete, iz katerih se je književnost poedinih period razvijala; udomačil je, če ne uvedel, Tainov „milieu“ z izrazom „sredina“.

Kot gojenec francoskih šol je bil Skerlić racionalist in je zato s posebno ljubeznijo proučeval prosvetljenca Dositeja Obradovića, a obenem socijalist-demokrat in zato Jugoslovan. Jasna misel in široka, močna volja sta iz njega napravili idealista, oduševljenega človeka, ki silno ljubi in silno dela, ker trdno veruje v to, kar govori. Bil je Skerlić močan duh in silna volja, zato jaka osebnost, ki si podreja razmere. —

Veliko je število njegovih spisov, ki so izšli posebe: 1. „L'opinion publique en France d'après la poésie politique et sociale de 1830 à 1848“ (Dissertation de doctorat), Lausanne, 1901. — 2. „Pogled na današnju francusku književnost“, Novi Sad, 1902. — 3. „Uništenje estetike i demokratizacija umjetnosti“, Belgrad, 1903. — 4. „Jakob Ignjatović“ (Liter. študija, Srpska akademija), 1904. — 5. „Omladina i njena književnost“ (1848—1871). Izdala Srpska akad., 1906. — 6. „Pisci i knjige“ v 6 zvezkih (na pr. Gjuro Jakšić itd.). Izza I. 1907. v Belgradu. — 7. „Francuski romantičari i srpska narodna poezija“. Mostar, 1908. — 8. „Srpska književnost u 18. stoljeću“ (Srpska ak., 1909). — 9. Svetozar Marković, njegov život, rad i ideje. Belgrad, 1910. — 10. Istorijski pregled srpske štampe 1791—1911 (Izdanje Srpskog novinarskog udruženja, Belgrad 1911). — Izvadek iz tega v „Jugoslovenski štampi“ (Referati i bibliografija). Istatom, 1911. — 11. Istorija srpske književnosti (manjše, šolsko izdanje, 1912); — veliko ilustrovano izdanje 1913. — 12. Današnji srpsko-hrvatski nacionalizam (I. Ante Starčević, II. Novi naraštaj). Iz „Srpskega književnega glasnika“ v latinici odtisnjeno. Reka 1913. Izdanje knjižare G. Trbojević.

Študije, članke, kritike itd. je priobčeval v „Srpskem književnem glasniku“, „Ledi“, „Novi iskri“, „Zvezdi“, „Zori“, „Bosanski vili“, „Odjeku“ (redne nedeljske literarne kritike v tem mladradikalnem glasilu I. 1905., 1906), v hrvatskih, bolgarskih, čeških, ruskih in francoskih listih. Poleg Letopisa „Matice Srpske“ v Novem Sadu (1902) in „Matice Hrv.“ (Kolo I. 1905) je v „Srpski književni zadrugi“ priobčil študije o Rankoviću (1904), o dramatičarju Popoviću 1909, o Ignjatovićevem romanu „Večiti mladoženja“ 1910, itd.

Dr. Fr. Ilešič.

K stoletnici Hacquetove smrti. Uredništvo „Carniole“ nam piše sledeče: Vsem znanstvenikom, ki se zanimajo za zaslužno delovanje etnografa in prirodopisca B. Hacqueta, sporoča uredništvo „Carniole“, da izide 10. januarja 1915, ob stoletnici njegove smrti, posebna „Hacquetova številka“ Carniole. Nekateri odlični znanstveniki so nam že obljubili svoje sodelništvo ob tej priliki. Vabimo pa tudi vse druge, ki se za stvar zanimajo, da stopijo v krog sodelnikov Hacquetove številke. Dobro došle so manjše razprave, zapiski in referati. Naslove rokopisov je javiti uredništvu do 1. avgusta t. l., rokopisi naj se vpošljejo najkasneje do 15. oktobra t. l. Vsi prispevki se bodo honorirali po 50 K od tiskovne pole; vsak sodelnik prejme poleg honorarja tudi 25 brezplačnih odtisov svojega dela in pa 1 izvod Hacquetove številke.

Iz uredništva: Daljše poročilo o naših revijah smo morali odložiti za prihodnjo številko.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1913	K	700,000.000 —
Vlog	„	43,500.000 —
Rezervnega zaklada	„	1,330.000 —

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4¹/₂ %

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Uredništvu poslane književne novosti :

- Dr. Alojz Kraigher, Kontrolor Škrobar. Roman. 2 zvezka. Založil L. Schwentner v Ljubljani, 1914. 8°. 307+336 str. Broš. 8 K, vez. 10 K.
- Rado Murnik, Lovske bajke in povesti. Knjižnica Slov. ilustrirane tednika. V Ljubljani, 1914. 8°. 191 str. Vez. 2 K 50 v.
- Dohodnina. Določbe o dohodninskem davku po zakonu o osebnih davkih . . . Pregledno sestavi in pojasni Valentin Žun, c. kr. finančni tajnik na Dunaju. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani, 1914. 8°. 112 str. Broš. 1 K 60 v, vez. 2 K 20 v.
- Knjiga uradnih vlog. Obrazci političnih, vojaških, finančnih (davčnih), sodnih in drugih uradnih vlog za vsakdanje potrebe. Zbral Janko Dolžan. Ljubljana, 1914. Založila Katoliška bukvarna. M. 8°. 304 str. Broš. 3 K, vez. 4 K.
- Narodne pesmi za mladino. Zbral in uredil Janko Žirovnik. III. st. Lastnik in založnik Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta. V Ljubljani, 1914. M. 8°. 38 str. 20 v.
- Kažipot za izbiro šol in poklicev, z dodatkom o notranjem ustroju najvažnejših šol. Sestavi Fr. Jeran, realčni supl. v Ljubljani. Založilo Društvo slov. prof. Prodaja L. Schwentner. 1914. 8°. 64 str. 60 v.
- Dr. Fr. Kotnik, Andrej Schuster-Drabosnjak. (Ponatis iz „Časopisa“ 1913.) Maribor.
- Viktor Steska, Slikar Leopold Layer in njegova šola. Ljubljana. Posebni odtis iz „Carniole“ 1914, zv. 1. in 2.
- Prof. dr. J. Mantuani, Domovinsko varstvo. Ponatis iz „Časa“ 1914.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad K 800.000.—.

Upravno premoženje koncem leta 1912 K 19.000.000.

:::: **Ustanovljeno leta 1881.** ::::